

Siyasi Düşünceler Tarihinde Kadınların Üzerindeki Unutulmuşluk Perdesini Açmaya Yönelik Bir Çaba: *Mary Astell*'in Birey, Toplum ve İktidar Anlayışı^(*)

An Attempt to Unveil the Curtain of Forgottenness on Women in the History of Political Thought: Mary Astell's Understanding of Individual, Society and Power

A. Aslı ŞİMŞEK ÖNER

Doktor Öğretim Üyesi
Yozgat Bozok Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Anahtar Kelimeler

Mary Astell,
Siyasi İktidar,
Toplum Sözleşmesi,
Feminizm,
Ataerki.

Öz

Bu çalışma kapsamında erken modern dönem filozofu *Mary Astell*'in yaşamı, eserleri ve filozof üzerine yapılan çalışmalar ışığında *Astell*'in birey, toplum ve iktidar anlayışı incelenmiştir. Böylece ilk İngiliz feminist olarak adlandırılan *Astell*'in siyasi düşünceler tarihi içindeki yerini, önemini ve bugüne bıraktığı mirasını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda *Astell*'in yaşamında önemli dönüm noktaları esas alınarak 17 ve 18. yüzyıl İngiltere'sinin toplumsal ve siyasi yapısı incelenmiş ve bunun *Astell*'in düşüncesine yansımaları değerlendirilmiştir. Filozofun Kilise'ye bağlılığı, muhafazakârlık savunusu ve feminizmin ilk argümanlarını ortaya koyması, onu özgün kılan temel husus olarak görülmektedir. Bu noktada *Astell*'in siyasi iktidar analizinde ön plana çıkan üç mesele olduğu belirtilebilir. İlk ikisi, modernleşmeyle birlikte yükselişe geçen farazi bir kişi olarak tüzel kişilik ve sözleşmecilik düşünceleridir. Üçüncüsü ise bu iki modern kavrama aktarılan geleneksel ataerkilliğin modernleşmeyle aldığı görünümüdür. Bu bağlamda *Astell*, evlilik sözleşmesinin kadınlar bakımından nasıl bir tahakküm ilişkisi yarattığını göstererek, çağının yaygın kanısı evlilik sözleşmesi-toplum sözleşmesi benzerliğinden hareketle liberalizme meydan okumaktadır.

Keywords

Mary Astell,
Political Power,
Social Contract,
Feminism,
Patriarchy.

Abstract

This study examines the early modern philosopher *Mary Astell*'s understanding of the individual, society and power in the light of her life, her corpus and studies about the philosopher. Thus, it is aimed to reveal the significance and legacy of *Astell*, who is called the first English feminist, in the history of political thought. For this purpose, the social and political structure of 17th and 18th century England was analyzed based on the important turning points in *Astell*'s life and its reflections on *Astell*'s thought were evaluated. The philosopher's handling of conflicting views, such as her devotion to the Church and her defense of conservatism, and her presentation of the first arguments of feminism, is seen as the main point that makes her philosophy unique. At this point, it can be stated that there are three issues that stand out in *Astell*'s analysis of political power. Two of them are the ideas of *persona ficta* (fictive person) and contractualism, which have been on the rise with modernization. The third is the appearance that traditional patriarchy, which is transferred to these two modern concepts, takes with modernization. In this context, *Astell* challenges liberalism by showing how the marriage contract creates a relationship of domination for women, based on the common belief of her time, the analogy between the marriage contract and the social contract.

(*) Araştırma Makalesi.

Hakem denetiminden geçmiştir.

Gönderim Tarihi: 15.05.2024, Kabul Tarihi: 16.06.2024.

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu erken modern dönem düşünürü *Mary Astell*'in birey, toplum ve iktidar anlayışı oluşturmaktadır. Bu çalışmaya *Akkaya*'nın vurguladığı üzere, “yazılı tarih içinde az ya da çok bir yer tutmuş kadınların isimleri üzerindeki ‘unutulmuşluk’ perdesini açmak”¹ gayesiyle başlanmıştır. Bu gayeyi gerçekleştirmek için devlet kuramı alanında önemine karşın, henüz Türk hukuk doktrininde yeterince incelenmemiş olan *Astell*'in siyasi düşünceler tarihi içindeki yerini ve bugüne bıraktığı mirası ortaya koymak amaçlanmaktadır. Nitekim kadın filozofların yaşadıkları çağda, günümüzde olduklarından daha iyi tanındıkları ve filozof kimlikleriyle kabul gördükleri bilinmektedir. Buna karşılık yakın zamana kadar günümüz siyasi düşünceleri içinde ihmal edilmiş oldukları ifade edilmektedir². O halde çağımıza düşüncelerini miras bırakan ve görüşleriyle günümüz sorunlarına ışık tutan kadın filozofların üzerindeki sis perdesi kaldırılmalıdır. Kadın filozofların düşüncelerinin etkili olduğu bir alan da feminist teoridir. *Astell*'in de bu alanda ön plana çıkan isimlerden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu husustaki tarihsel ve siyasi arka plana kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Mitchell ve *Oakley*'nin belirttiği üzere, her ne kadar 1960'larda üniversiteler, okullar, hapishaneler ve psikoloji klinikleri gibi kurumlara yönelik otorite karşıtı hareketler ve bu doğrultuda eleştirel teori yükselişe geçse de kadınların bu kurumlardaki ve dolayısıyla toplumdaki yeri konusundaki tartışmalar yeterli olgunluğa ulaşmamıştır. Söz edilen yıllarda kadınların ayrı bir toplumsal grup oluşturduğu ve kadın konusundaki kurumsal uygulamaların açıkça ayrımcı olduğu ifade edilse de ayrımcılık biçimleri, ayrımcılığın farklı türlerinin birbiriyle olan karmaşık etkileşimine ilişkin bilgi kuramsallaşmamıştır³. 1980'lere gelindiğinde ise kadınlar bir toplumsal grup olarak tanımlanmış, cinsiyetler arası toplumsal farklılıklardan kaynağını alan kurumsal uygulamaların ideolojik niteliği tartışılmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra cinsiyet ayrımcılığı güden uygulamalar açığa çıkarılarak bunların üstesinden gelebilmenin yol ve yöntemleri aranmıştır⁴. Bu kurumlardan birini de hukuk oluşturmaktadır. Bir kurum olarak hukuk dendiğinde, hukuk eğitimi, akademisi; avukat, yargıç, savcı gibi hukuku uygulayan aktörler, bu aktörlerin meslek örgütleri, yürürlükteki mevzuat ve bu mevzuatın yorumu gibi pek çok kişi, kuruluş ve araç anlaşılmaktadır. İşte 1980'lere gelindiğinde tüm bu kişi, kuruluş ve aracın ortaya koyduğu söylem, tutum ve davranışlar kadın sorununu merkeze alan feminist hukuk teorisi tarafından incelenmeye başlanmıştır⁵. 1990'lardan itibaren ise Batılı beyaz feminist düşünce farklı kadınlık deneyimlerinin görünür kılınması amacı doğrultusunda eleştirilmiştir⁶. Bu kapsamda cinsiyetin ırk, etnisite, sosyo-ekonomik durum gibi farklı baskı unsurlarıyla nasıl bir arada eşitsizliği ürettiği üzerinde durulmuştur⁷. Günümüzde hukuka eleştirel bir perspektif sunan feminist hukuk kuramı, liberal, radikal ve dijital gibi adlandırmalarla anılan çeşitli feminizmlerin hukuk ve hukuk kuramlarındaki cinsiyetlendirilmiş iktidar dinamiklerini açığa çıkarmaya, bu şekil-

¹ AKKAYA, Rukiye: “Atina’daki Demokrasiden Orta Çağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2015, Cilt 73, Sayı 8, s. 7.

² AKKAYA, s. 7; BERKTAY, Fatmagül: *Tarihin Cinsiyeti*, 3. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 21-22; BROAD, Jacqueline: “Women on Liberty in Early Modern England”, *Philosophy Compass*, 2014, Cilt 9, Sayı 2 (Women on Liberty), s. 112; SCOTT, Joan W.: *Feminist Tarihin Peşinde*, (Der.) DİNÇER, Fahriye / Aslan, Özlem, BGST Yayınları, İstanbul, 2013, s. 105-106; DURAN, Jane: *Eight Women Philosophers: Theory, Politics, and Feminism*, University of Illinois Press, Urbana-Chicago, 2006, s. XI, 1-2; WEISS, Penny A.: “‘From the Throne to Every Private Family’: Mary Astell as Analyst of Power”, (Ed.) SOWAAL, Alice / WEISS, Penny A.: *Feminist Interpretations of Mary Astell*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 2016, s. 128-130; DURGUN, Sezgi: “Düşünce Tarihinin Alternatif Yaklaşımlar: Diotima, Arendt ve Beauvoir”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 2021, Cilt 16, Sayı 55, s. 52-53.

³ MITCHELL, Juliet / OAKLEY, Ann: “Giriş”, (Ed.) MITCHELL, Juliet / OAKLEY, Ann: *Kadın ve Eşitlik*, (Çev.) BERKTAY, Fatmagül, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984, s. 11-12.

⁴ MITCHELL / OAKLEY, s. 12-13.

⁵ ÇAĞLAR GÜRGEY, Fatma İrem: “Feminist Hukuk Teorisi Nedir?”, *Hukuk Kuramı*, 2014, Cilt 1, Sayı 5, s. 29.

⁶ UYGUR, Gülriş / ÖZDEMİR, Nadire: “Giriş”, (Ed.) UYGUR, Gülriş / ÖZDEMİR, Nadire: *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 9.

⁷ HOOKS, Bell: *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism*, Pluto Press, Londra-Winchester, 1990, s. 1-13; BARRETT, Michele: “The Concept of Difference”, *Feminist Review*, 1987, Sayı 26, s. 30-31; YUVAL-DAVIS, Nira: *Cinsiyet ve Millet*, (Çev.) BEKTAŞ, Aysin, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 24-25.

de eşitlik ve özgürlük lehine cinsiyetçi yapıların dönüştürülmesine odaklanmaktadır⁸. Bu çerçevede *Astell*'in feminist hukuk ve devlet kuramı içinde nereye denk düştüğünün ve günümüze etkilerinin ele alınması önem taşımaktadır.

Genel olarak feminist teörinin dünyadaki kadın hakları hareketine paralel bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Kadın hakları mücadelesi çok boyutlu olmakla birlikte, mücadelenin sonuçları ve kazanımları gündeme geldiğinde ister istemez konunun hukuki bir boyut arz ettiği belirtilmektedir. Bu nedenle feminist teoriyi hukuktan, feminist hukuk kuramını da feminist teori ve kadın hareketinden bağımsız ele almak mümkün görünmemektedir⁹. Bu noktada feminist hukuk kuramı içinden siyasi iktidara, devlete, hukuka yöneltilen eleştirileri anlayabilmek, politik bir hareket olarak kadın hakları mücadelesinin hukuka yansıyan sonuçlarını değerlendirebilmek için feminist hukuk kuramının dayandığı temel metinleri ve bu metinleri ortaya koyan düşünürleri incelemeye ihtiyaç vardır. Gerçekten de siyasi düşünce tarihinin köşe taşları sayılan filozofların kendi çağlarındaki kadınlık durumuna, kadının toplumdaki yerine yönelik ileri sürdükleri görüşler günümüzde halen hukuki düzenlemeler açısından gerekçe olarak kullanılabilir¹⁰. Buna karşılık siyasi düşünceler tarihi içinde önemli yerleri olan ve feminist hukuk ve devlet kuramına katkı sunan, bu anlamda alanın temel metinlerini kaleme almış olan filozoflar yeterli ölçüde bilinmemekte ve tartışılmamaktadır. Dolayısıyla bu metinde “ilk İngiliz feminist” olarak bilinen¹¹ *Mary Astell*'in siyasi yaklaşımı incelenmektedir.

Bu çalışma kapsamında literatürdeki tartışmalar ışığında “proto-feminist” olarak adlandırılan *Mary Astell* ile “liberalizmin babası” olarak nitelendirilen *John Locke* arasındaki görüş ayrılığıyla ön plana çıkan¹² *Astell*'in toplum sözleşmesi ve ataerkillik eleştirileri üzerinde durulmaktadır. Zira *Astell*, *Locke*'un liberalizminin erkeklere tanıdığı hakların kadınlara tanınmaması gerektiğini iddia ettiğini göstererek, liberalizmin çelişkilerini ortaya çıkarmış ve böylece liberalizmin daha doğuşunda feminizm tarafından sorgulanmasını sağlamıştır. *Astell*'in *Locke*'a ve liberalizme yönelik eleştirilerini takip eden feminist düşünürler, liberalizmin rasyonalist evrenselcilik olarak sunduğu teorik anlatının aslında eril önyargıya dayandığını, bu nedenle modern dünyaya hâkim olan aydınlanma düşüncesinin birey bakımından özgürleştirici karakterini sorgulamaktadırlar¹³.

Her filozof gibi *Astell* de hem kendi döneminin başat siyasi ve toplumsal olaylarından etkilenmiş hem de düşünceleriyle kendi çağını ve gelecekteki kuramsal tartışmaları etkilemiştir. Bu çerçevede *Astell*'in siyasi iktidara ilişkin görüş ve değerlendirmeleri incelenirken döneminin hakim yaklaşımlarına yönelik eleştirileri, erken modernleşme süreci toplumsal ve siyasi olayları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bu noktada ilk olarak *Astell*'in yaşamı ve eserleri tanıtıldıktan sonra, ikinci olarak filozofun içinde bulunduğu toplumsal ve siyasi ortam ile bunların siyasi düşüncesine yansımaları incelenmiştir. Üçüncü olarak *Astell*'in siyasi iktidar analizi tartışılmış ve günümüze bıraktığı düşünsel miras değerlendirilmiştir. Bu çalışma *Astell*'in felsefesini tüketmeyi değil, siyasi düşünceler tarihinde önemli bir isim olarak *Astell*'i ve siyasi iktidar bağlamında sunduğu kuramsal çerçeveyi kamu hukuku ve devlet kuramı alanında çalışan okuyucuya tanıtmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu metin, *Astell*'in felsefesini anlamaya yönelik bir girişim olarak değerlendirilmelidir.

⁸ UYGUN, Oktay: “Feminist Hukuk Teorisi ve Özen Ahlakı”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, Cilt 14, Sayı 1, s. 128; UYGUR / ÖZDEMİR, s. 9-10.

⁹ ÇAĞLAR GÜRGEY, s. 29.

¹⁰ DEMİR, Nazlı Hilal: *Feminist Perspektiften Düşünce Tarihinin Köşe Taşları ve İdeal Bir Hukuk Arayışı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 8.

¹¹ GOLDIE, Mark: “Mary Astell and John Locke”, (Ed.) KOLBRENER, William / MICHELSON, Michal: *Mary Astell: Reason, Gender and Faith*, Ashgate Publishing, Burlington, 2007, s. 65.

¹² Aynı zamanda *Astell*'i “ilk İngiliz feminist” ve *Locke*'u “liberalizmin babası” olarak sürekli çatışma halinde gösteren ve bir karşıtlık içinde konumlandıran yaklaşımlar ve bu bağlamda iki filozofa da yüklenen sembolik anlamlar, literatürde bu filozofların feminizmin ve liberalizmin arketipleri oldukları ve birer klişeye dönüştükleri yönünde eleştirilmektedir. GOLDIE, s. 65. Bu eleştiri yersiz olmamakla birlikte, Türk hukuk doktrini açısından adı geçen teorilerin kurucusu kabul edilen filozofların kaleme aldığı temel metinlerin, henüz bu klişeleştirmenin ortaya çıkacağı boyutlarda, karşılaştırmalı olarak ele alınıp incelenmiş olmadığı düşünülmektedir.

¹³ GOLDIE, s. 65.

I. MARY ASTELL'İN YAŞAMI VE ESERLERİNE KRONOLOJİK BİR BAKIŞ

Filozof, teolog, eğitim teorisyeni, feminist ve siyasi broşür yazarı olarak tanınan ve erken modern dönemin düşünce tarihinde önemli bir figür olarak kabul edilen *Astell*, 1666-1731 yılları arasında yaşamış İngiliz bir filozoftur. Newcastle'da dünyaya gelen *Astell*, yetişkinlik hayatını Londra'da geçirmiştir. Günümüz siyasi düşünce tarihine etkileri bağlamında kadınların eğitimine ilişkin yaklaşımının yanı sıra, birey-toplum ve devlet ilişkileri bağlamında *John Norris*¹⁴ ve *John Locke*'a yönelttiği eleştirilerle tanınmaktadır¹⁵.

Çocukluk yıllarını Newcastle'da geçiren *Astell*, *Cambridge Platonistleri* ekolünü takip eden ve kral yanlısı bir papaz olan amcası *Ralph Astell*'den kendisini misyoner olmaya yönlendiren bir eğitim almıştır¹⁶. Kraliyet yanlısı ailesinde yaşanan kayıplar ve ailenin borçları nedeniyle zor günler geçiren kuzeyli bir hanımefendi olarak *Astell*, 1687'de Newcastle'dan Londra'ya taşınmıştır. Kendisine maddi destek sağlamış olabilecek eski Canterbury Başpiskoposu *William Sancroft*'a çocukluk dönemi dini şiiirlerinden oluşan bir kitap sunarak, kendisi gibi düşünen entelektüel kadınlardan, Yüksek Kilise rahipleri ve eşlerinden oluşan bir çevreye girmiş ve sonunda iki eserinin ithaf edildiği *Leydi Catherine Jones*'un evine yerleşerek¹⁷ aristokrat ve muhafazakâr kadınlardan oluşan Anglikan çevreye kendini hemen tanıtmıştır¹⁸.

Astell'in hayatına daha yakından bakılacak olursa, filozofun Londra'nın önde gelen isimlerinden pek çok kişiyi tanıdığı, pek çoğuyla mektuplaştığı ve neredeyse her gün görüştüğü bilinmektedir. *Leydi Catherine Jones* ve *Mazarine Düşesi* ile yakın ilişkiler kuran *Astell* için *Mazarine Düşesi*'nin evliliği “*Some Reflections upon Marriage*” (Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler) kitabına da esin kaynağı olmuştur¹⁹. Canterbury Başpiskoposu *William Sancroft*'u ziyaret eden *Astell*, bir süre boyunca *Norris* ile düzenli olarak mektuplaşmıştır. Dolayısıyla *Astell*'in, kısa süre içinde Londra'nın önde gelen edebiyatçılarının çoğunu yakından tanınması ve şehrin entelektüel çevresine dahil olması, düşüncelerini muhafazakâr bakış açısı yönünde geliştirmesine vesile olmuştur.²⁰ Bu noktada *Astell*'in öne çıkan eserleri²¹

¹⁴ *John Norris*, 1657-1711 yılları arasında yaşamış İngiliz düşünürdür. *Norris*, siyaset, din, felsefe ve Hıristiyan yaşamı dahil olmak üzere pek çok konuda yayın yapmıştır. 1690'larda *Bemerton*'da rektörlük görevi yapmıştır. Kendi döneminin çok sayıda entelektüel kişisiyle yazışmalar yapmıştır. Bunlardan biri de *Mary Astell*'dir. YANG, June: “John Norris”, (Ed.) ZALTA, Edward N. / NODELMAN, Uri: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Winter Edition, 2023 (<https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/john-norris/>, ET: 14.04.2024).

¹⁵ SOWAAL, Alice: “Mary Astell”, (Ed.) ZALTA, Edward N. / NODELMAN, Uri: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Summer Edition, 2023 (<https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/astell/>, ET: 13.01.2024).

¹⁶ BARKER-BENFIELD, Graham J.: *The Culture of Sensibility: Sex and Society in Eighteenth Century Britain*, University of Chicago Press, Şikago-Londra, 1992, s. 193.

¹⁷ Özel yaşamı hakkında çok az detaya ulaşılabilen *Astell*'in, 1731'de hayatını kaybedene kadar *Leydi Catherine Jones*'un evinde yaşadığı bilinmektedir. KINNAIRD, Joan K.: “Mary Astell and the Conservative Contribution to English Feminism”, *Journal of British Studies*, 1979, Cilt 19, Sayı 1, s. 56.

¹⁸ SPRINGBORG, Patricia: “Mary Astell (1666-1731), Critic of Locke”, *The American Political Science Review*, 1995, Cilt 89, Sayı 3 (Critic of Locke), s. 621.

¹⁹ ASTELL, Mary: *A Serious Proposal to the Ladies Parts I and II*, Broadview Literary Texts, Ontario, Kanada, 2002 (A Serious Proposal to the Ladies), s. 9.

²⁰ Gerçekten de 17. yüzyıl boyunca ve 18. yüzyılın başlarında kadın şairlerin, oyun yazarlarının ve filozofların büyük çoğunluğunun muhafazakâr (İngiltere'de muhafazakârlığın İç Savaş sürecinde kraliyetçilik ve daha sonraki Devrim sonrası aşamada Jakobitizm biçimindeki görünüşleri de dahil) olduğu bilinmektedir. *Tory* ve *Jacobit* kadınlarının siyaseten dışlanması, onlara *Whig* Devrimi'nin kadınlar sözü konusu olduğunda kamusal alana ilişkin çelişkili bakış açısını görmelerini sağlayan bir görüş açısı kazandırmış ve liberalizme eleştirel yaklaşımlarının önünü açmıştır. KINNAIRD, s. 53-55.

²¹ *Astell*, yayımlanmış olan ve bugüne ulaşan on eserini 1694 ile 1709 yılları arasında kaleme almıştır. Bunlar sırasıyla “*A Serious Proposal to the Ladies, Part I*” (Hanımlara Ciddi Bir Teklif, Bölüm I) (Londra, 1694); “*Letters Concerning the Love of God*” (Tanrı Sevgisine İlişkin Mektuplar) (Londra, 1695); “*A Serious Proposal to the Ladies, Part II*” (Hanımlara Ciddi Bir Teklif, Bölüm II) (Londra, 1697); “*Some Reflections upon Marriage*” (Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler) (Londra, 1700); “*Moderation Truly Stated*” (Doğruyu Söyleyen Ölçülülük) (Londra, 1704); “*A Fair Way with the Dissenters*” (Muhaliflerle Adil Bir Yol) (Londra, 1704); “*An Impartial Enquiry into the Causes of Rebellion and Civil War*” (İsyan ve İç Savaşın Nedenleri Üzerine Tarafsız Bir Araştırma) (Londra, 1704); “*The Christian Religion as Profess'd by a Daughter of the Church of England*” (İngiltere Kilisesi'nin Bir Kız Evladı Tarafından İfade Edildiği Şekilde Hıristiyan Dini) (Londra, 1705); “*Preface to the 3rd edition of Reflections*” (Reflections'ın 3. Baskısına Önsöz) (Londra, 1706); “*Bart'lemy Fair*” (Bart'lemy Fuarı) (Londra, 1709). Hanımlara Ciddi Bir Teklif'in I. Bölüm'ü *Astell* hayatattayken 1694, 1695, 1696 ve 1701'de dört defa basılmıştır. Eserin II. Bölüm'ü ise 1697'de ayrı olarak, 1701'de I. Bölüm ile birlikte basılmıştır. KINNAIRD, s. 55-56. *Astell*'in Hanımlara Ciddi Bir Teklif'in II. Bölüm'ü 1697'de anonim olarak “*By a Lover of her Sex*” (kendi cinsinin bir aşığı) imzasıyla yayımlanmıştır. ASTELL, *A Serious Proposal to the Ladies*, s. 44.

1695'te kaleme aldığı “*Letters Concerning the Love of God*” (Tanrı Sevgisine İlişkin Mektuplar) ve 1705'te yayımlanan “*The Christian Religion, as Professed by a Daughter of the Church of England*” (İngiltere Kilisesi'nin Bir Kız Evladı Tarafından İfade Edildiği Şekliyle Hıristiyan Dini)'dir²². Astell'in, Bemerton Rektörü iken Norris ile başlattığı yazışmalarını Norris, 1695'te “*Letters concerning the Love of God, between the Author of the Proposal to the Ladies and Mr. John Norris*” (Hanımlara Teklifin Yazarı ile Bay John Norris Arasında Tanrı Sevgisine İlişkin Mektuplar) adı altında yayımlamıştır²³. Astell'in şaheseri kabul edilen, kadınlar için eğitim çağrısı yaptığı “*A Serious Proposal to the Ladies*” (Hanımlara Ciddi Bir Teklif) adlı eserinin bu entelektüel çevrede yarattığı ilgiden sonra, düşünür felsefi görüşleriyle tanınan biri haline gelmiştir²⁴. Nitekim Norris ile mektuplaşmaları da temelde bu eserindeki felsefi argümanlarına dayanmaktadır.

Gerçekten de Astell'in ilk kez 1694'te yayımlanan “*A Serious Proposal to the Ladies for the Advancement of their True and Greatest Interest*” (Hanımlara Gerçek ve En Büyük Çıkarlarının İlerlemesi İçin Ciddi Bir Teklif), kadınlar için akademiler kurulmasını savunan en önemli eserlerindedir. 1695'te yeniden basılan eserin gördüğü ilgi, Astell'in uzun bir devam kitabı olan “*A Serious Proposal, Part II*” (Ciddi Bir Teklif, Bölüm II) ile yanıt vermesine neden olacak kadar kendi döneminde önemli tartışmalara kapı aralamıştır²⁵. Nitekim felsefi açıdan daha tartışmalı olan Hanımlara Ciddi Bir Teklif'in İkinci Bölümü'nün, Astell'in düşünce dünyasında 1695'te Norris tarafından yayımlanan Astell-Norris yazışmalarının yayımlanma sürecinde yeşermeye başladığı ve ona eserdeki tartışmaları derinleştirme olanağı sunduğu düşünülmektedir. Bu yazışmalar, Astell'in entelektüel çevrede şöhretini artırdığı gibi, 1700 yılında yazdığı ve yaşamı boyunca beş baskı yapacak olan ünlü Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler'ine de zemin hazırlamıştır. Astell, Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler'in üçüncü baskısına (1706) tartışmalı bir önsöz ekleyerek, argümanını Locke'un “*Two Treatises of Government*” (Yönetim Üzerine İkinci İnceleme) (1690) adlı eserinin ilk eleştirilerinden birini içerecek şekilde genişletmiştir²⁶. Döneminin aristokrat ve muhafazakâr entelektüel çevrelerinde “dahi bir hanımefendi” ve “sert tartışmalara girmekten çekinmeyen biri” olarak tanınan Astell, çağının diğer ünlü kadınları arasında anılmıştır²⁷.

Özel yaşamı hakkında çok az detaya ulaşılabilen Astell'in, 1731'de hayatını kaybedene kadar Leydi Catherine Jones'un evinde yaşamını sürdürdüğü bilinmektedir²⁸. Astell, bir din adamıyla evlilik görüşmeleri yapmış, ancak bu görüşmeler olumlu sonuçlanmamış ve yaşamı boyunca hiç evlenmemiştir²⁹. Özel yaşamına ilişkin bu detaya, çalışmanın ilerleyen kısımlarında tartışılacağı üzere, 17-18. yüzyıllarda kadınların evlilik statüsünün toplumsal ve siyasi statülerini doğrudan belirlemesi nedeniyle burada değinilmektedir. 1731'deki bir ölüm ilanında Astell'den “din ve erdem uğruna birçok ustaca eseri takdir edilen bir hanımefendi” olarak övgüyle bahsedildiği ifade edilmektedir³⁰.

²² BROAD, Jacqueline: “Introduction”, (Ed.) BROAD, Jacqueline: *The Christian Religion, as Professed by a Daughter of the Church of England*, İter, New York-Toronto, 2013, s. 1.

²³ Astell ile Norris'in Eylül 1693 ile Eylül 1694 tarihleri arasında mektuplaştıkları bilinmektedir. Bu yıllarda Astell, düşünceleri olgunlaşmış bir entelektüel, ancak henüz eserleri basılmamış genç bir kadın olarak tanınmaktaydı. Aralarında toplam 15 mektuplaşma olan Astell-Norris ikilisinin yazışmaları, 1695 yılında Norris'in yayıncısı Samuel Manship ve Astell'in bir yıl önce Hanımlara Ciddi Bir Teklif'ini yayımlayan Richard Wilkin tarafından “*Letters concerning the Love of God, between the Author of the Proposal to the Ladies and Mr. John Norris*” başlığıyla yayımlanmıştır. TAYLOR, E. Derek / NEW, Melvyn: “Introduction: Mary Astell and John Norris: A Correspondence”, (Ed.) TAYLOR, E. Derek / NEW, Melvyn: *Mary Astell and John Norris: Letters Concerning the Love of God*, Ashgate, Routledge, Oxfordshire, 2005, s. 1.

²⁴ DURAN, s. 87.

²⁵ ASTELL, *A Serious Proposal to the Ladies*, s. 9.

²⁶ ASTELL, *A Serious Proposal to the Ladies*, s. 10-11.

²⁷ KINNAIRD, s. 56.

²⁸ KINNAIRD, s. 56.

²⁹ KINNAIRD, s. 56.

³⁰ KINNAIRD, s. 56.

³⁰ KINNAIRD, s. 57.

II. BİR ERKEN MODERN DÖNEM DÜŞÜNÜRÜ OLARAK MARY ASTELL

Çalışmanın bu kısmında *Astell*'in siyasi görüşünü ve felsefesini etkileyen toplumsal ve siyasi gelişmeler iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Bunlardan ilki erken modernleşme sürecinde toplumun karşı karşıya kaldığı ekonomik, sınıfsal ve düşünsel değişimlerin filozof bir kadın olarak *Astell*'in düşünce dünyasında ne şekilde yankı bulduğuna ilişkindir. İkinci olarak ise toplum sözleşmesi teorisi etrafında şekillenen mutlakiyetçilik-parlamentoculuk, devlet-kilise, kamusal alan-özel alan, eşitlik ve özgürlük gibi tartışmaların *Astell*'in görüşlerini ne yönde şekillendirdiğine odaklanılmaktadır.

A. Genel Olarak Erken Modern Dönem Siyasi ve Toplumsal Yapısı ve *Astell*'in Görüşlerine Yansımaları

Modern çağ düşünürleri, genel hatlarıyla erken modern dönem (1500-1800) ve modern dönem (1800'den günümüze) olmak üzere temelde ikiye ayrılmaktadır. İçinde yaşadığı çağ gereği, İngiliz filozof *Astell*, Avrupa'da modernleşme sürecinin başlangıcına, aydınlanma ile modern birey, toplum ve devlet düşüncesinin hızla taraftar toplayıp yayılmasına tanıklık etmiştir. Gerçekten de 15 ve 16. yüzyıllarda Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin etkisiyle Orta Çağ düşünce sisteminden uzaklaşarak, Antik Yunan ve Roma düşüncesi yeniden keşfedilmiştir³¹. Bu anlamda *Astell*, tebaadan bireye modern insan düşüncesinin doğuşu, benzer şekilde devletin modernleşmesi ve modern devlet iktidarının "egemenlik" olarak tanımlanması sürecini bizzat yaşamıştır. Aynı zamanda modern toplumda kadınlık ve erkeklik rollerinin, kamusal alan-özel alan ayrımının ve kamusal yaşama katılımının şekillendiği sürece tanıklık etmiştir.

Bu anlamda *Astell*, *John Locke*, *Gottfried Wilhelm von Leibniz*, *Baruch Spinoza* ve *George Berkeley* gibi filozoflar çağında yaşamış bir erken modern dönem filozofudur. Bu kişiler gibi o da bilginin temelleri, Tanrı'nın varlığı, ruh ve bedenin doğası, ahlaki ve siyasi özneler olarak insanların görev ve yükümlülükleriyle ilgili sorular sormuştur. Çağdaş olan erkek filozoflardan farklı olarak kadınların meseleleriyle meşgul olduğu görülmektedir. Söz gelimi *Astell*, kadınların eğitim yaşamından mahrum kalmaları, evlilik ilişkisinde kocalarına tabi bir statüde olmaları ve genel olarak kadınların yaşamında özgürlüğün yokluğu meseleleriyle ilgilenmiştir³². *Astell*, Hristiyan inancındaki kutsal birliğin organizmacı bakış açısına bağlı kalmış ve diğerleri gibi kadınların da İsa'nın bedeninin organları olduğunu kabul etmiştir. Buna göre İsa'nın bedeninin başı Kilise, kadınlar da tıpkı erkekler gibi bu bedenin organları olduğundan, doğalarının onuruna uygun yaşamak için kadınların da zihinlerini geliştirmelerine izin verilmelidir. Bu gerekçeyle *Astell*, kadınların da tıpkı erkekler gibi eğitim olanaklarına sahip olmasını savunmaktadır³³.

Buna karşılık erken modern dönemde evlilik birliği içinde erkeklerin kadınlara kötü muamelesi oldukça yaygındır. *Astell*, kocalarının boyunduruğunda yaşayan kadınların sıklıkla aşağılandığına, baskı ve tahakküm altına alındığına tanıklık etmektedir. Kadınlara adeta ruhları olmayan bir eşya muamelesi yapıldığını; kadınların ahlaki ve entelektüel gelişmelerini sağlayacak araçlardan mahrum bırakıldıklarını gözlemlemektedir.³⁴ Gerçekten de *Astell*'in *Mazarine Düşesi* ile arkadaşlığı ve Düşes'in yaşamına tanıklığı, Düşes'in kötü şöhretli mutsuz evliliğinden yola çıkarak *Astell*'i genel olarak kadınların toplumdaki müşkül durumu hakkında düşünmeye sevk etmiştir. Dolayısıyla *Astell*, döneminin dini tartışmalarının büyük bir kısmını bizzat görmenin yanı sıra, aristokrat sınıfa mensup kişiler arasındaki bir dizi aile içi anlaşmazlığa da tanıklık ederek bu olaylardan siyasi sonuçlar çıkarmıştır³⁵.

³¹ GÖZE, Ayferi: *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 12. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 107; SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar: *Din ve Devlet Arasındaki İktidar Mücadelesi: Avrupa Örneği*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s. 145-149; ERGÜL, Ergin: *Genel Kamu Hukuku Dersleri (İlk Çağ'dan Günümüze Devlet Teorisi)*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, s. 203.

³² BROAD, Jacqueline: *The Philosophy of Mary Astell: An Early Modern Theory of Virtue*, Oxford University Press, Oxford, 2015 (The Philosophy of Mary Astell), s. 1.

³³ BROAD, *The Philosophy of Mary Astell*, s. 126.

³⁴ ASTELL, *A Serious Proposal to the Ladies*, s. 81.

³⁵ DURAN, s. 79-80.

Bu bağlamda *Astell*'in yaşadığı dönemin kadınlık durumuyla ve bunun politik bağlamlarıyla yakından ilgilenmesinde kendisinin evlenmemiş bir kadın olmasının ve fakat yakın çevresindeki evlilik ilişkilerini gözlemleme olanağı bulmasının önem taşıdığı ileri sürülebilir. Zira *Astell*'in bekar bir kadın olarak kendi hukuki statüsü ile evli kadınların hukuki statüsü arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa arada ciddi farklar olduğu görülecektir. Nitekim 18. yüzyılda kocası olmayan/evlenmemiş kadınlar birkaç nedenden ötürü evlenmiş kadınlara kıyasla farklı bir konumda değerlendirilmektedir³⁶. İlk olarak yasal konumları onları diğer kadınlardan ayırmaktadır. Gerçekten de evlenmemiş kadınlar “*feme sole*” (evlenmemiş/bağımsız kadın) olarak, evli kadınlara tanınmayan haklara sahiptirler. Örneğin bekar kadınlar mülk sahibi olabilir, müşterek hukuka göre bağımsız şekilde ticaret yapma haklarını kullanabilirlerdi³⁷.

Bekar kadınlar kâğıt üzerinde kapsamlı ekonomik haklara sahip olmakla birlikte, 18. yüzyılda bu haklardan ne ölçüde istifade edebildikleri tartışmalıdır. Bu soru işaretine karşın, 18. yüzyılın başlarında Viktorya Dönemi İngiltere'sine kıyasla, pek çok sayıda hane reisi olan dul ve bekar kadın toplumsal olarak önemli bir azınlık grubu oluşturmaktaydı³⁸. Nitekim evlenmemiş olmak, bir şekilde erkek otoritesine, özellikle de kocaların otoritesine karşı bir meydan okuma olarak yorumlanmaktadır. Dolayısıyla evlenmemiş kadınlar, tüm kadınların evleneceğini ve kocalarının kontrolüne tabi olacağını varsayan bir toplum için tehdit olarak görülmektedir³⁹.

Buna karşılık erken modern dönem İngiliz hukukuna göre bir kadın evlendiğinde hukuki statüsünde önemli bir değişiklik yaşanmakta ve artık “*feme sole*” olarak, başka bir ifadeyle artık ayrı bir birey olarak değil; “*feme covert*” (yasal kimliğinin kocasınınki tarafından örtülmesi veya onun gölgesinde kalması nedeniyle “örtülü kadın” olma durumu), diğer bir deyişle kocasının otoritesi ve himayesi altındaki bir kadın olarak görülmektedir. Evlilik birliğinin kurulmasıyla birlikte kadının kişisel malları (parası ve giydiği kıyafetler de dahil olmak üzere kişisel eşyaları), evlilik sırasında aldığı hediyeler ve maddi kazancıyla birlikte doğrudan kocasının mülkiyetine geçmektedir. Hukuk önünde kocası, kadının refahından, davranışlarından ve hem kişi olarak kendisinden hem de taşınmaz mallarından sorumludur. Bunun temel hukuki sonucu ise evli kadının bir davanın tarafı olamaması, hediye kabul edememesi, muris ya da varis olamamasıdır⁴⁰.

Monarşilerin doğumunda etkili olan kapitalist üretim ilişkilerinin yoğunlaşması bir yandan da ekonomik ve politik işlevlerin toplumsal olarak ayrışmasına yol açmıştır⁴¹. Bu bağlamda kapitalist ekonomilere geçiş süreci de siyasi düşünce dünyasında etkili olmuştur. Monarşilerin arzuladığı gibi, yazınında muhafazakâr ahlakçılığı savunmasına karşın, *Astell*, zamanın ruhunu yakalayarak kapitalizmin meydana getirdiği tüketim kültüründen beslenen bir yazardı⁴². Gerçekten de *Astell*, Londra'nın ticarileşen kültürünün bir parçasıydı ve piyasa aracılığıyla kamusal bir ses kazanan bir yazardı. *Astell*'in, Londra'nın sanat, kültür ve moda merkezi olarak ünlenen bölgesi olan *Chelsea*'de yaşamayı seçmesinin nedeni de bu bağlamda izah edilmektedir. Zira *Chelsea*'de çok sayıda genç kadının yaşa-

³⁶ HILL, Bridget: *Women, Work & Sexual Politics in Eighteenth-Century England*, Taylor & Francis e-Library, Londra-New York, 2005, s. 221.

³⁷ HILL, s. 221.

³⁸ Gerçekten de kadınların sadece “evli” veya “evlenmek üzere” biçiminde tanımlandığı, kaderlerini yalnızca eş ya da anne olarak yerine getirdiklerinin düşünüldüğü, “bekar” olmanın esasen evliliğe giden yolda geçilen geçici bir durum olduğu 18. yüzyıl İngiltere'sinde evli olmayan ya da kocasız kadınlar, toplumsal izdüşümüyle “evde kalmış” kadınlar bir anomali olarak görülmekteydi. Dolayısıyla toplumsal normların dışında kaldıkları için aynı zamanda dışlanmaktaydılar. HILL, s. 221-222.

³⁹ HILL, s. 229.

⁴⁰ STRETTON, Tim: “Women, Property and Law”, (Ed.) PACHECO, Anita: *A Companion to Early Modern Women's Writing*, Blackwell Publishing, Oxford, 2002, s. 42-43.

⁴¹ ÖZDEMİR, Ali Murat / SAYGILI, Abdurrahman / Zabunoğlu, Hamdi Gökçe / AKYILDIZ, Necat / KETİZMEN, Muammer / DEMİRLİ, Aynur / AYKUT, Ebubekir / TÜRKÖĞLU KARACAOVA, Ezgi Nur / UĞURLU, Göksu / ŞAHİN, Ozan Giray: *Genel Kamu Hukuku: Kuramsal Yaklaşım*, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2023, s. 57; PIERSON, Christopher: *Modern Devlet*, (Çev.) KUTLUĞ, Neşet / ERDOĞAN, Burcu, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 57.

⁴² Nitekim 18. yüzyıl muhafazakâr ahlakçılığı, ticaret kapitalizminin kadınlara vaat ettiği tüketim kültürünü eleştirmektedir. Ticaret kapitalizminin kadınları birer tüketici olarak konumlandırmasının eleştirisi, kendi çağının kadınlık durumunu inceleyen *Astell*'in görüşlerinde de karşılığını bulmuştur. Kökeni Püritenizm tarafından yeniden biçimlendirilen Hıristiyanlığa dayanan bu eleştiri, ticaret kapitalizminin, kadınların yaşamlarını tüketerek anlamlı hale getirmeye sevk etmesinin eleştirisine dayanmaktadır. BARKER-BENFIELD, s. 191.

ması, bunların büyük bir kısmının gittiği çok sayıda yatılı moda okulunun bulunması, aristokrasinin pek çok üyesinin *Chelsea*'de evlerinin olması, bu bölgeyi sokaklarında ve dükkanlarında alışılmadık sayıda genç ve bekar kadının güvenli bir şekilde var olabildiği bir yerleşim bölgesi haline getirmekteydi. *Chelsea*'nin bu yönde biçimlenen nüfusu ve tüketici hareketliliği *Astell*'in kariyeri için de maddi ve manevi bir temel vaat etmekteydi⁴³.

Erken modern dönemde kadınlar, alışveriş ve eğlence tüketicileri olarak kamusal alanda daha görünür olmalarının yanı sıra, parti politikalarının da bilinçli taraftarları haline gelmişlerdi. Nitekim İngiltere'de kadınların kamusal siyasi faaliyetlere katılımı, Püriten devriminin katılımcıları olarak Parlamento'ya ilk dilekçelerini verdikleri 1641 yılına kadar uzanmaktadır⁴⁴. Bu tarihten itibaren kadınlar, yayımladıkları yazılar aracılığıyla siyasi yaşama kamusal katılımı sağlamaya başlamışlardır. 18. yüzyılda ise kadınların siyasi görüşlerini yayımlamaları süreklilik kazanmış olup, *Astell* de ön plana çıkan isimlerden biridir⁴⁵. Öte yandan kadınlar, özellikle siyasi konularda anonim olarak yayımladıkları broşürler, kitapçıklar gibi eserlerinin erkekler tarafından yapılan intihallere karşı, kendilerine ait olduğunu ispatlama mücadelesi yürütmekteydiler⁴⁶.

İngiltere'nin siyasi gündemi de *Astell*'in düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. 16 ve 17. yüzyıl İngiltere'sinde iktidarın monarşide yoğunlaşması ve bireysel özgürlüğe ilginin artması gibi bir-biriyle ilişkili ve aynı zamanda çatışan gelişmeler yaşandığı görülmektedir⁴⁷. Bu noktada 1642-1651 yılları arasında yaşanan iç savaşın ardından İngiltere'de geleneksel kurumların çöküşü ve bunu takiben modern mutlakiyetçilik ile modern bireycilik arasında çıkan çatışmanın kral ile parlamento arasında anayasal mücadeleye dönüşmesi⁴⁸ *Astell*'in düşünce dünyasında da yankılarını bulmuştur. Bunun yanı sıra Kilise'nin ilahi iktidar iddiası karşısında devletin modernleşme sürecinde sekülerleşme mücadelesi, düşünürün siyasi görüşlerine yön vermiştir. Nitekim *Locke*'un siyasi düşüncesini de etkisi altına alan 1688 tarihli “Şanlı Devrim” sonrası süreçte *Katolik Kral II. James*'in ülkeyi terk etmesi ve onun yerine *Protestan William*'in yönetime geçmesi⁴⁹ *Astell*'in bakış açısında da belirleyici olmuştur. *Astell*'in ilgilendiği konular büyük ölçüde siyasi olsa da onun dönemindeki siyasi meselelerin, kralların ilahi hakkı, muhalefete hoşgörü, Katolik yöneticilerin savunulması gibi konularda ortaya çıkan çatışmalar kilisenin hâkimiyetindeki metafizik meselelerden de ayrı tutulmamaktadır⁵⁰. Diğer bir ifadeyle tüm bu dini ve siyasi meseleler iç içe geçmiş bir şekilde ele alınmaktadır. *Astell*'in eserlerinde de bu durum gözlemlenmektedir. Gerçekten de *Kral I. Charles*'ın idamıyla sonuçlanan şiddet ortamı ve 1649-1660 yılları arasında yaşanan kralsız dönem; “*Interregnum*”un neden olduğu belirsizlik ve yıkım hakkında düzenli olarak tartışmaların yapıldığı bir dönemdir. Halkın büyük çoğunluğu hala ilahi bir monarşi hakkı kavramına bağlıdır⁵¹. *Astell*'in Kilise'ye bağlılığı ve muhafazakâr siyasi düşüncesi savunusu da belirtilen bu toplumsal olaylar ışığında şekillenmektedir.

⁴³ BARKER-BENFIELD, s. 195.

⁴⁴ Gerçekten de İngiliz siyasi tarihinde ilk kez büyük bir kadın grubu, genel toplumsal ve siyasi kaygıları ilgilendiren konularda Parlamento'ya dilekçe vermek üzere bir araya gelmiştir. Dilekçenin yazarlar kendilerini Lordlar Kamarası'na “*Londra ve çevresindeki pek çok yoksul ve sıkıntı içindeki kadın*” olarak, Avam Kamarası'na ise “*yüzlerce sıkıntı içindeki kadın, esnaf eşi ve dul*” olarak tanıtmışlardır. NORTON, Mary Beth: *Separated by Their Sex: Women in Public And Private in the Colonial Atlantic World*, Cornell University Press, Ithaka-Londra, 2011, s. 41.

⁴⁵ BARKER-BENFIELD, s. 307.

⁴⁶ SPRINGBORG, Patricia: *Mary Astell: Theorist of Freedom from Domination*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006 (Theorist of Freedom from Domination), s. 113.

⁴⁷ ERGÜL, s. 241.

⁴⁸ SALİHPAŞAOĞLU, s. 149; ERGÜL, s. 241.

⁴⁹ *Kral II James*'in baskıları nedeniyle İngiltere'yi terk etmek zorunda kalan *Locke*, devrimin ardından İngiltere'ye geri dönmüş ve “*Hoşgörü Üzerine Mektup*”, “*Yönetim Üzerine İki İnceleme*” ve “*İnsan Algılamasına İlişkin Denemeler*” başlıklı eserlerini yayımlama olanağı bulmuştur. ZABUNOĞLU, H. Gökçe: “*Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke'un Devlet Anlayışı*”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt 7, Sayı 2, s. 447. *II. James*'in Protestan kızı *Mary* ve kocası *Orangeli William*'ın 1689'da tahtı ele geçirmesinin ardından aynı yıl Haklar Bildirisi (*Bill of Rights*) ilan edilmiştir. Zira *Orangeli William* da *Locke* gibi parlamentoculuğu savunmaktaydı. AKAD, Mehmet / VURAL DİNÇKOL, Bihterin / BULUT, Nihat: *Genel Kamu Hukuku*, 14. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2018, s. 132.

⁵⁰ DURAN, s. 78.

⁵¹ DURAN, s. 78; GÖZE, Ayferi: *Siyasal Düşünce Tarihi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982, s. 144-145.

Dolayısıyla 17. yüzyılın sonlarına gelindiğinde önceki elli yılda halk zaten İç Savaş ve *Commonwealth* döneminin siyasi travma ve kemer sıkma politikalarına, ardından *Stuart Restorasyonu*'nun aşırılıklarına ve Şanlı Devrim'e neden olan siyasi belirsizliğe katlanmış durumdadır⁵². Siyasi belirsizlik, ihanet suçlamaları, tahtı yeniden ele geçirme söylentileri ve yeni hükümdarlara yemin etme konusunda şiddetli mücadeleler söz konusu olduğundan yönetilenler de hangi yönetime bağlılık bildirecekleri hususunda kararsızdılar⁵³. Toplumsal belirsizlik ve huzursuzluk ortamı, siyasi ilişkilerin aile ilişkileriyle olan karşılıklı bağlantısı nedeniyle, tıpkı İç Savaş sırasında olduğu gibi, bir kralın tahttan indirilmesi, genel olarak erkeklerin siyasi ve ailevi otoritesine ilişkin soruları gündeme getirmiştir. *Locke* gibi filozofların çalışmalarında aklın ve öğrenmenin önemine yapılan vurgu, kadınlar hakkındaki düşünceleri de etkilemiş ve *Astell*'in de içinde yer aldığı düşünürlerce kadınların entelektüel yetersizliğine dair eski görüşlere meydan okunmuştur. Bu bağlamda cinsiyete dayalı kimliklere ilişkin geleneksel kavramların değişim içinde olduğu; erkek ve kadın rollerinin yeniden kavramsallaştırıldığı bir aşamaya gelindiği görülmektedir⁵⁴.

B. Evlilik Sözleşmesinden Toplum Sözleşmesine Erken Modern Dönemdeki Siyasi Tartışmaların *Astell*'in Görüşlerine Yansımaları

Astell'in içine doğduğu yüzyıl, birliklerin hukuken kişi olarak tanındığı; farazi kişiliğin, ataerkilliğin ve sözleşmeciliğin siyasi ve sosyolojik bağlamda düşünce dünyasına hâkim olduğu bir çağ olarak betimlenmektedir. Gerçekten de kişi birliklerini hukuken yetkilendirmek üzere Roma hukukunun yeniden önem kazanması, toplumsal ve siyasi açıdan aileyi, kralı ve kiliseyi güçlendirmiştir. Bir temsilciyi yetkilendirmek suretiyle gerçek kişiler gibi hareket edebilen yasal olarak özerk varlıklar statüsüne sahip olan tüzel kişiler, tarihsel süreç içinde feodal birliklere, özellikle de dini topluluklara, ticari birliklere, kent devletlerine ve bunun uzantısı olarak büyük ailelere ve kraliyete yasal haklar sağlamıştır⁵⁵. Gelinen noktada hukuki bir kurgu olan tüzel kişilik, modern anlamda yeniden ele alınan bir kurum olmuştur.

Nitekim 16. yüzyılın sonlarında, Avrupa'da Antik Çağ eserlerinde savunulan görüşlerin yeniden canlanmaya başladığı, bu canlanmanın İngiltere'de modern toplumun varlık kazanmasında başat rolü olan "*persona ficta*" (farazi kişi)⁵⁶ kavramında yoğunlaştığı görülmektedir⁵⁷. Avrupa'nın uzun Orta Çağ'ı boyunca "*fictive*" (farazi) kişilik kavramı, zaten kişiler arası ilişkilerin başat unsuru olagelmıştır. Modernleşme süreciyle birlikte ise kavram, Kilise'nin, Hıristiyan toplumunun birliğini ifade etmek

⁵² AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali / KÖKER, Levent: *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s. 169-173.

⁵³ NORTON, s. 76-77.

⁵⁴ NORTON, s. 77.

⁵⁵ Hukuken özerk varlık olarak tanıma ve bir kişilik atfetme düşüncesinin kökeni, mistisizm, ruhlar ve ilahi varlıkların tıpkı bir bedene sahip canlılar gibi bir kişiliği olduğu inancına dayanmakta ve Antik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Söz gelimi Roma İmparatorluğu'nda kamusal kolektivitenin farazi kişiliğini taşıyan resmi temsilcisi imparatorun kendisi olarak kabul edilmekte, imparatorluk ise en büyük kurum olarak görülmekteydi. Dolayısıyla Roma tüzel kişiliği, kendisini oluşturan tuğla ve harç yığınından öte, ölümsüz/ebedi bir varlık teşkil etmekteydi. Bu bağlamda ortaya çıkan Roma hukukunun günümüz hukukuna mirası olarak korporasyon teorisi erken modern Avrupa siyaset teorisini etkilemiştir. KANTOROWICZ, Ernst H.: *The King's Two Bodies: A Study in Mediaeval Political Theology*, Princeton University Press, Princeton-Oxford, 2016 (The King's Two Bodies), s. 191-192; SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 115 ve 117.

⁵⁶ KANTOROWICZ, Ernst H.: "Orta Çağ Siyasi Düşüncesinde Vatan İçin Ölmek – Pro Patria Mori", (Der.) AKAL, Cemal Bali: *Devlet Kuramı*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, s. 120-121.

⁵⁷ GIERKE, Otto: *Political Theories of the Middle Age*, (Çev.) MAITLAND, Frederic William, Cambridge University Press, Cambridge, 1922, s. 67-73. Farazi kişilik düşüncesinin hukuki kökenlerine bakanak olursak, kavramın 14. yüzyılda İtalya'da "*commentator*"lar olarak bilinen hukuk okuluna öncülük eden *Bartolus de Saxoferrato* ve onun öğrencisi *Baldus de Ubaldis*'nin, Kuzey İtalya kent devletlerinin Kutusal Roma İmparatoru'nun "*imperium*"undan fiilen bağımsızlığını meşrulaştırmasına dayandığı görülmektedir. *Baldus*'a göre her bağımsız kent (*civitas*), imparatorun rızasına ihtiyaç duymadan yasa yapabildiğine göre, bu kentlerde egemenliğin kaynağı başka bir yerden gelmelidir. Roma hukukundan ve özellikle "*lex regia*"dan yola çıkan *Baldus*, bu egemenliğin halktan kaynaklanması gerektiği sonucuna varmıştır. İşte *Baldus*'un savunduğu kent devletlerinde halktan kaynağı alan bu egemenlik teorisinin "erken modern anayasacılığın" şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı ileri sürülmektedir. SKINNER, Quentin: *The Foundations of Modern Political Thought: Volume 1-The Renaissance*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978, s. 9-10; WAHL, James A.: "Baldus de Ubaldis and the Foundations of the Nation-State", *Manuscripta*, 1977, Cilt 21, Sayı 2, s. 80-82; EDELSTEIN, Dan: "Rousseau, Bodin, and the Medieval Corporatist Origins of Popular Sovereignty", *Political Theory*, 2022, Cilt 50, Sayı 1, s. 152; GÜNEŞ CEYLAN, Seldağ: "Roma Hukukunun Günümüz Hukuk Düzenlerine Etkisi", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004, Cilt 8, Sayı 2, s. 7-8.

üzere “bir baş ve ona tabi üyelerden oluşan bir beden” şeklinde betimlediği “kutsal birlik”⁵⁸ anlayışından sıyrılmış, insanlar tarafından hukuk eliyle yaratılan *Hobbesçu “artificial”* (yapay) kişiliğe dönüşerek, 18. yüzyılın ticari topluluklarının yönlendirdiği sosyoekonomik pratikleri gözlemleyen siyaset teorisyenlerince özel hukuktan kamu hukuku alanına taşınmak istenmiştir⁵⁹.

İkinci olarak İngiliz düşünür *Robert Filmer*’ın 1680 tarihli “*Patriarcha or the Natural Power of Kings*” (Patriarka ya da Kralların Doğal İktidarı) adlı eserinde savunulan ataerkillik, 17. yüzyıl siyasi düşüncesini etkileyen ve devletin resmî ideolojisi işlevi gören diğer bir temel teorik çerçeveyi oluşturmaktadır⁶⁰. Buna göre kral halkının babasıdır, aile ise devlettir; Tanrı’nın iradesi gibi kralın iradesi de mutlaktır. Dolayısıyla yönetilenlerin tıpkı bir aileye doğdukları gibi bir devlete de doğdukları görüşü kabul edilmektedir. Böylece toplumdaki farklı iktidar hiyerarşileri içinde kralın tek bir halk, tek bir toprak ve tek bir iktidar kaynağı üretmek üzere birleşmiş ve ataerkil iktidar ortaya çıkmıştır⁶¹.

Gerçekten de ataerkillik, *I. Charles*’ın başa geçtiği döneme kadarki süreçte devletin siyasi otoritesini sağlamlaştırmak için güçlü bir kalıtsal monarşiye duyduğu ihtiyaçla örtüşmektedir. Zira hükümdarların halklarıyla evliliği kurgusu, kralların gerçekten de halkının babası gibi davrandıkları, kraliyet bağışları yaptıkları ve imtiyazlar verdikleri, halklarının koruyucuları oldukları sürece devam ettirilebilmişti. Buna karşılık *I. Charles*’ın yönetimi ve ardından katledilmesiyle başlayan kralısız dönemde ataerkillik tabir yerinde ise cazibesini yitirmiştir. Bunun yerine sözleşmeciliğin, pozitif hukuka dayalı olma düşüncesi hâkim hale gelmektedir. Dolayısıyla *Filmerci* babanın oğula devrettiği yönetme hakkına ve Kilise’nin savunduğu kralların ilahi hakkına karşı toplum sözleşmesi düşünürleri *Hobbes* ve *Locke* rızayı ve sözleşmeyi yaklaşımlarının temelini yerleştirmektedirler⁶². Bu noktada ataerkillik ve toplum sözleşmesi düşüncesinin, devletin kişiliği ve evlilik sözleşmesiyle bağlantısını kurarak *As-tell*’in bu görüşlere karşı çıkış noktalarını tespit etmek yerinde olacaktır.

Erken modern dönemde etkili olan üçüncü düşünce akımı, sözleşme düşüncesidir. Sözleşme düşüncesi, antik kökenlerinden beslenerek, modernleşmeyle birlikte yeniden ele alınmaktadır. Doğal haklar tezinin de ayrılmaz bir parçası olduğu varsayımsal bir toplum sözleşmesi teorisi, özgür ve eşit bireylerin tamamıyla eşitsiz bir duruma, devletin kurulmasına rıza göstermelerine dayanmaktadır⁶³. Bu bağlamda evlilik, kadının özgür iradesiyle kocasına boyun eğdiği bir sözleşme olarak kabul edilmektedir. Bu noktada *Hobbes*’a göre evlilikte erkekler kadınları, doğal hakkı gereği yönetmemekte; tıpkı babaların çocukları ve efendilerin hizmetçileri yönettiği gibi, sözleşmeden kaynağını alan bir yönetme yetkisi kullanmaktadır. Dolayısıyla toplum sözleşmesine göre kadınların evlilikle erkeklere tabi olması ne erkeklerin doğal üstünlüğünü ne de kadınların doğal itaatkarlığını varsaymaktadır. Aslında bu tabiiyet bir zorunluluktan, çocuk doğuran kadınların korunma ihtiyacından kaynaklanmaktadır ve yaptırımı hukuktur⁶⁴. İster krallıklar ve devletler ister babalar ve aileler arasında olsun, hangi türden ilişkiye uyarlarsanız uyarlayın, sözleşmenin kuruluş nedeni aynıdır: Korunmaya muhtaç tarafın sadakat ve itaati karşılığında koruyanın koruma görevi. Zira tebaanın kaostan ya da iç savaştan korunması nasıl bir hükümda-

⁵⁸ KANTOROWICZ, *The King’s Two Bodies*, s. 209-210; Orta Çağ Hristiyan inancına göre kutsal birlik, “*corpus mysticum*” (İsa’nın (mistik) bedeni) olarak ifade edilen Kilise’nin ilahi birliği sağlama görevine karşılık gelmektedir. Kilise’nin bu görevine istinaden Kilise’ye bağlı dini topluluklar ve üniversiteler gibi kuruluşların üyelerinin haklarını aforozdan korumak için farazi kişilik kavramına başvurduğu görülmektedir. DAVID, Edward A.: “Church Autonomy and the Corpus Mysticum Tradition”, *Canopy Forum*, 2021 (<https://canopyforum.org/2021/05/06/church-autonomy-and-the-corpus-mysticum-tradition>, ET: 29.03.2024).

⁵⁹ EDELSTEIN, s. 144; SPRINGBORG, Patricia: “Quentin Skinner and Hobbes’s Artificial Person of the State Redux: From Humanism to Hobbes”, *Global Intellectual History*, 2021, Cilt 6, Sayı 5, s. 13.

⁶⁰ PATEMAN, Carole: “‘God Hath Ordained to Man a Helper’: Hobbes, Patriarchy and Conjugal Right”, *British Journal of Political Science*, 1989, Cilt 19, Sayı 4, s. 449.

⁶¹ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 120.

⁶² PATEMAN, Carole: *Cinsel Sözleşme*, (Çev.) ALPAR, Zeynep, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2017 (Cinsel Sözleşme), s. 78-79; SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 123.

⁶³ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 115.

⁶⁴ HOBBS, Thomas: *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, (Çev.) LİM, Semih, 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 148; SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 124.

rın yetkilendirilmesini gerektiriyorsa, kadının potansiyel bir çocuk doğurucu olarak korunması da kocanın yetkilendirilmesini ve çocuğun korunması da her iki ebeveynin mutlak koruyucu olarak yetkilendirilmesini gerektirmektedir. Bu anlamda sözleşmenin kapsamını sadece yöneten ve yönetilenler değil, aynı zamanda aile içi toplumsal ilişkileri de içerecek şekilde genişleten *Hobbes*, *Filmer* tarafından vurgulanan aile ve devletin sürekliliği düşüncesini farklı gerekçelerle yeniden tesis etmektedir⁶⁵.

Hobbes'u takip eden *Locke*, toplumsal sözleşme-evlilik sözleşmesi benzerliğinin özünü büyük ölçüde kendi düşüncesine taşımıştır. Gerçekten de *Filmer* ve *Hobbes* için olduğu gibi, *Locke* için de aile siyasetin merkezinde yer almaktadır⁶⁶. *Hobbes*'a benzer şekilde *Locke*, babanın gücünü aynı anda siyasi iktidarın bir metaforu olarak görmektedir. Buna karşılık *Filmer*'dan farklı olarak *Locke*, baba figürünü siyasi iktidarın ya da kalıtsal yükümlülüğün kaynağı olarak tanımlamamaktadır⁶⁷. *Locke*, kadın ve erkeğin doğuştan eşit olduğu ve evliliğin karşılıklı destek ve yardım için tasarlandığı konusunda *Hobbes* ile hemfikirdi. Benzer şekilde geleneklere göre ailenin yönetimi görevinin, fiziksel olarak daha güçlü kabul edilen erkeğe düştüğünü de kabul etmiştir⁶⁸.

Yüzyıllar boyunca evlilik kurumu üzerine düşünmüş olan Kilise hukukçuları, bu kendine özgü sözleşmeyi devletin kuruluşunun temelini yerleştirmişlerdi. Özgür ve eşit bireyler tarafından akdedildiği varsayılan evlilik, zorunlu olarak asimetrik güç ilişkileri doğurmaktaydı; diğer bir ifadeyle evlilik, özgür ve eşit bireylerin tahakküm/tabiiyet ilişkisine girdiği bir sözleşmeydi⁶⁹. 17. yüzyıla gelindiğinde ise evlilik sözleşmesinin kavramsallaştırılmasında sözleşmecilik doğrultusunda çarpıcı değişimler meydana gelmiştir. Gerçekten de 1640'larda neredeyse tüm hukukçular, evlilik birliğinin sözleşmeye dayalı olduğundan, başka bir anlatımla taraflardan her birinin diğeriyle evlenmeye rıza göstermesi sonucu evlilik sözleşmesinin kurulduğundan bahsetmektedirler. Buna göre erkek ve kadın kendi konumlarının hak ve yükümlülüklerini evlilik birliği içinde üstlenmeye rıza göstermektedir. İkili toplumsal cinsiyet düzenine göre erkeğin rolü baş ve yönetici olmak, kadının rolü ise itaatkâr bir takipçi olmaktı. Dolayısıyla evlilik sözleşmesi akdetmek, aslında hiyerarşik ve değiştirilemez olan bir statüye rıza göstermek anlamına gelmektedir⁷⁰. Diğer bir deyişle evlilik bir kez gerçekleştiğinde, koşulları önceden belirlenmiş mülkiyet, miras ve iktidar ilişkilerini tanımlayan aile yönetimi kurumları devreye girmektedir. Bu anlamda evlilik birliği, her ne kadar modern sözleşmeciliğin bir ürünü olarak görülse de dayanağını ve geçerliliğini Kilise'den alan birtakım önkabulleri kutsallaştırmakta ve sorgulanamaz bir alana itmektedir⁷¹. Zira 17. yüzyılda kurumsal bir yapı olarak görülen aile, yaptırımını güvence altına alan kutsal yeminler sayesinde kutsal, geri alınmaz ve bozulamaz kabul edilen bir birliklik üzerine kurulmuş kabul edilmektedir⁷². Dolayısıyla sözleşmenin kurulması aşamasında var olduğu

⁶⁵ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 124.

⁶⁶ *Locke*'a göre "ilk toplum karı koca arasındaydı; bu toplum, ebeveynlerle çocuklar arasındaki toplumu başlattı." LOCKE, John: *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*, (Çev.) BAKIRCI, Fahri, Ebabil Yayınları, Ankara, 2012, s. 53, para. 77.

⁶⁷ PATEMAN, *Cinsel Sözleşme*, s. 17-18.

⁶⁸ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 126.

⁶⁹ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 115-116.

⁷⁰ SHANLEY, Mary Lyndon: "Marriage Contract and Social Contract in Seventeenth Century English Political Thought", *The Western Political Quarterly*, 1979, Cilt 32, Sayı 1, s. 79; HINTON, Raymond William King: "Husbands, Fathers and Conquerors", *Political Studies*, 1968, Cilt 16, Sayı 1, s. 56.

⁷¹ Her ne kadar mevcut hukuk sistemleri sekülerleşmiş olsa da evlilik sözleşmesi yine dini ritüeller aracılığıyla yapılmaya devam etmektedir. Özel hukuk tarafından da evlilik sözleşmesi, diğer sözleşmelerden farklı konumlandırılmaktadır. Zira eşlerin evlilik sebebiyle birbirlerine karşı olan hak ve yükümlülükleri, diğer sözleşmelerin aksine taraf iradeleri ile değil, kanunlarla ve anayasa ile belirlenmektedir. ÖKTEM, Seda: "Aile Birliğinde Eşlerin Tasarruf Yetkisinin Kısıtlanması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2006, Sayı 67, s. 317. Dolayısıyla modern hukuk düzeninde hak ve yükümlülüklerin dinsel olarak ya da ataerkil gelenekler tarafından belirlendiği söylenemez. Ancak erken modern dönemde evliliğin kutsallık atfedilen bir birlik olma niteliği, ataerki aracılığıyla günümüz toplumlarına da yansımaktadır. Günümüzde hukukun bir ön kabulü olarak evlilik sözleşmesinin temelini eşler arasında tam bir eşitliğe dayandığı belirtilmekle birlikte, ataerkil toplumlarda sözleşme kurulduktan sonra hak ve yükümlülüklerin belirlenmesinde ailenin gelirlerinin ve giderlerinin kontrolü, aile konutu, eşlerin bir işte çalışması, eşlerin mülkler üzerinde tasarrufu, eşlerin isim hakkı gibi meselelerde cinsiyet eşitliğinin ne ölçüde geçerli olduğu tartışmalıdır. Dolayısıyla ataerkil kültürel normlar, modern aile hukukuna da sirayet etmektedir.

⁷² SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 116.

kabul edilen taraflar arası eşitlik, sözleşme kurulduktan sonra gözetilmemekte ve yerini toplumda yerleşik olan kadınlık ve erkeklik rollerine terk etmektedir. Bu haliyle evlilik sözleşmesi ile toplum sözleşmesi arasında bir benzerlik kurularak, sözleşme düşüncesi kamu hukuku alanına aktarılmaktadır.

Evliliğin birincil işlevi, üreme olarak görüldüğünden üremeye ilişkin eşler arası cinsel eşitlik kabul edilmektedir. Kilise'nin de savunduğu bu görüşe göre eşler, cinsel eşitlik bağlamında “doğal olarak” eşit evlilik haklarına sahip olduğundan her iki taraf da evlilik borcunun ifasını talep etmekte eşit derecede özgürdür⁷³. Ancak medeni bir birliğin üyeleri olarak karı ile koca toplumsal açıdan eşit değildir. Zira evlenen bir kadın, kocasının yönetimine boyun eğmektedir⁷⁴. Orta Çağ'dan itibaren erkeklerle kadınlara, her birinin diğeri üzerinde uygulayabileceği haklar açısından resmi bir eşitlik tanıyan bir kurum olarak evlilik, erken modern düşünürler tarafından bu bağlamıyla değil, daha ziyade kurumsal anlamda mülkiyet haklarının temeli olarak evliliğin yarattığı iktidar asimetrisi ve hane reisi olarak kocanın kazanılmış gücü çerçevesinde ele alınmıştır⁷⁵. Gerçekten de modern kamu hukukuna farazi kişilik düşüncesinin aktarılmasında evlilik sözleşmesiyle kurulan aile birliğine ilişkin varsayımların ve değer yargılarının etkili olduğu görülmektedir. Böylece kişiler ve şeylerle ilgili yasalar, kolektivitelere de uyarlanmış ve kişilik hakları yasada bir kişiliğe sahip olduğu kabul edilen gerçek veya farazi tüm varlıklar olarak genelleştirilmiştir. Aile de yasal temsilcisi “*pater familias*” (aile babası) olan ve iç işleri ataerkil otorite tarafından düzenlenen bir kolektivite olmak bakımından bu türden kolektivitelerin ilki olarak kabul edilmektedir⁷⁶.

Evlilik kurumu ve bu kurumun doğal, ilahi ve medeni hukukla ilişkisi üzerine devam eden tartışmalar, modernleşme sürecinde evliliğin hukuki bir yaratım ve pozitif hukukun eseri olduğu konusunda genel bir görüş birliğine dönüşmüştür. Bu noktada evlilik sözleşmesi, Kilise'nin ona attığı doğal eşitlik ve hak anlayışından sıyrılmış, medeni hukukun bir ürünü olmasından dolayı zina ve boşanma da dahil evlilik hukukuna ilişkin meselelerin devletin tanımlaması gereken meseleler olduğu sonucuna ulaşılmıştır⁷⁷.

Erken modernleşme sürecinde evlilik sözleşmesi, bir yandan modern anlamda insan eliyle yapılan ve tarafların hak ve borçlarını devletin tayin ettiği hukuki bir sözleşme görünümünü alırken öte yandan Kilise ve kraliyetin uyguladığı siyasi pratiklerle kamu hukuku alanına daha fazla ölçüde taşınmaktadır. Söz gelimi Kilise'ye göre keşişler ve rahibeler ilahi eşler ve “Mesih'in gelinleri” olarak görülmüşlerdi. Aynı zamanda 12. yüzyıldan itibaren piskoposlar resmi olarak “kiliseyle evli” olarak kabul edilmekteydi⁷⁸. Bunun yanı sıra Avam Kamarası, *I. Elizabeth*'ten hem öz annesi hem de nikahlı eşi olarak bahsetmekteydi⁷⁹. Dolayısıyla Kilise'nin ilahi iradeyi temsilini ispata yönelik kutsal evlilik sözleşmesi bakış açısı, zamanla siyasi alana taşınmaktadır. Siyaseten evlilik sözleşmesi metaforunun kullanılması ise salt bir benzetmeden öte anlamlar taşımaktadır⁸⁰. Nitekim “*matrimonium morale et politicum*” (hem ahlaki hem siyasi sözleşme), kral ile onun “*respublica*”sı (devleti) arasında akdedilen bir evlilik sözleşmesi olarak kabul edilmektedir⁸¹.

Zira evlilik içi mülkiyet ilişkileri siyasi alana taşınırken devlet hazinesinin mülkiyetinin devir ve feragatine yönelik bir hukuki düzenleme yapmak amaçlanmaktadır. Bu nedenle hazine, “*gelin*” olarak sembolize edilen “*respublica*”nın çeyizi olarak yorumlanmaktadır. Buna karşılık tıpkı bir kocanın,

⁷³ SOMMERVILLE, Margaret R.: *Sex and Subjection: Attitudes to Women in Early-Modern Society*, Arnold, Londra-New York, 1995, s. 114-115; SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 117.

⁷⁴ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 117.

⁷⁵ SOMMERVILLE, s. 114-115; SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 117.

⁷⁶ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 117.

⁷⁷ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 117.

⁷⁸ KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies*, s. 222-223.

⁷⁹ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 118.

⁸⁰ KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies*, s. 216-217.

⁸¹ KANTOROWICZ, *Mysteries of State*, s. 77.

karısının mülkünü sadece kullanma hakkına sahip olması; devir ve feragat yetkisi olmaması gibi, “damat” olarak kral da bu yetkilere sahip olamazdı. Ayrıca, damat ve gelinin evlenirken ettikleri yeminleri, kralın ve piskoposun takdis edilirken ettikleri yeminle paralelleştirilmiş ve her iki devlet adamının da sırasıyla hazineye ve kiliseye ait mülkler üzerinde devir ve feragat yetkisi bulunmadığı belirtilmiştir. Böylece İsa ve Kilise'nin saygıdeğer imgesi ruhani olandan dünyevi olana aktarılmış; erken modern hukukçular, prens ile devlet arasındaki ilişkileri evlilik birliğinden hareketle tanımlamışlar; dolayısıyla kraldan bağımsız ve kralın olmayan bir mülkiyete sahip, mistik ya da siyasi bir beden olarak kendi başına bir varlık olan farazi bir kişiliğe sahip devleti kurgulamışlardır⁸².

Tüzel kişilik, ataerkillik ve sözleşmecilik gibi kendi zamanının ruhunu yansıtan ve erken modern siyaset teorisinin üzerine inşa edildiği bu üç yaklaşım karşısında *Astell*'in, eserlerinde bu hukuki kurguları felsefi açıdan ilk kez sorgulayanlardan biri olduğu tespit edilmektedir⁸³. İki iradenin birleşmesine yönelik hukuki bir formül olarak evlilik sözleşmesi hem şirketleşen ticari toplulukların hem de ataerkilliğin temel taşı ve toplum sözleşmesi modeli olmak bakımından *Astell*'in *Locke*çu toplum sözleşmesi varsayımına ilişkin eleştirisinin dayanak noktasını oluşturmaktadır⁸⁴. Gerçekten de babadan oğula geçen iktidar görüşü ile evlilik birliğinde erkeğin kadın üzerinde tahakküm kurarak mülkiyeti yönetmesine onay veren sözleşme anlayışı birbiriyle örtüşmektedir. Nitekim siyaseten ataerkillik, iktidarın babadan oğula geçmesi şeklinde formüle edilen genetik bir argümanın geniş halk desteği alan versiyonunu oluşturmaktadır. Buna karşılık kralların gücünün babaların gücüyle birleştirildiği, iktidarın babadan oğula devrine dair varsayım, “Siyasi iktidarın kaynağı nedir?” şeklindeki normatif soruya ilişkin güçlü bir yanıt oluşturamamaktadır. İşte aralarında *Astell*'in de bulunduğu 17. yüzyıl erken modern düşünürlerinin ataerkilliğe yönelik eleştirileri bu soru etrafında şekillenmektedir⁸⁵.

Bu noktada *Filmer* gibi hanedanlık yanlısı olan *Astell*, monarşiyi farklı bir bağlamda savunmakta ve bu açıdan *Filmer*'ın görüşlerinden ayrılmaktadır. Kadınların erkeklere tabiiyetini geleneklere dayandıran ve bunu eleştiren *Astell*'e göre *Whig*'lerin savunduğu gibi geleneklerin ya da kurumların eskiliği, ilahi akıl tarafından emredilmiş bir toplumsal düzenle uyumlu olmadığı sürece herhangi bir iktidarın kaynağına dayanak oluşturamazdı⁸⁶. *Filmer*'a göre doğası gereği geleneksel olan ataerkillik, bu anlamda *Astell* tarafından kabul görmemektedir. Genel olarak ataerkil gelenek içinde yer alan *Locke*'un yaklaşımı ise *Filmer*'dan ataerkilliğin doğası gereği değil de geleneksel olduğu gerekçesiyle ayrılmaktadır⁸⁷. Zira sözleşme düşüncesi gelenek oluşturmada temel bir rol oynamaktadır ve fakat ataerkillik geleneksel olarak sözleşmede yer alabilse de doğal olarak yer alamazdı. Dolayısıyla *Astell*'in görüşleri, *Filmer*'dan ilahi akla dayanmadığı, *Locke*'tan ise sözleşmenin ataerkil geleneklere dayanan bağlamının kadınları erkeklerin tahakkümü altına soktuğu gerekçesiyle ayrılmaktadır.

III. MARY ASTELL'İN TOPLUM SÖZLEŞMESİ VE ATAERKİLLİK BAĞLAMINDA SİYASİ İKTİDAR ANALİZİ

İngiltere'de 17 ve 18. yüzyıllarda kadının eş ve anne olarak evine, dolayısıyla hane içi mülkiyetin parçası olarak haneye ait olduğu varsayımı, 19. yüzyılda kapitalist ekonominin gelişmesiyle iş yeri ile ev mekânının birbirinden ayrışması ve kamusal alan-özel alan ayrımının yerleşik hale gelmesiyle pekişmiştir⁸⁸. Liberalizmin etkisiyle devletin karışmayacağı bir alan olarak tasvir edilmeye başlanan hane içi, bireyin özel alanı olarak görülmektedir. *Locke*çu özel alan, özel mülkiyet düşüncesine dayanmak-

⁸² KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies*, s. 216-217.

⁸³ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 115.

⁸⁴ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 115-116.

⁸⁵ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 120.

⁸⁶ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 121-122; ARNDAL, Martin Fog Lantz: “Mary Astell’s Radical Criticism of Gender Inequality”, *Intellectual History Review*, 2021, Cilt 31, Sayı 1, s. 95.

⁸⁷ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 122.

⁸⁸ DONOVAN, Josephine: *Feminist Teori*, (Çev.) BORA, Aksu / AĞDUK GEVREK, Meltem / SAYILAN, Fevziye, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 25.

tadır. *Locke*'a göre özel mülkiyet, bireylerin kendi kaderlerini tayin edebilmelerinde önem taşımaktadır⁸⁹. Ancak liberalizmin bireye özel alan tanınması, hane içindeki iktidar ilişkilerini ve bunun kamusal alana yansımalarını perdelemektedir. Bu bağlamda hane içinde erkeğin babalığa dayalı erkinin -hane içinde kurulan ataerkilliğin- siyasi bağlamından koparak, siyasi bir mesele olmaktan çıkarılması, esasen devleti kuran toplum sözleşmesiyle ilgisi kesilen ve kamusalığın dışında bırakılarak ataerkil iktidarı kuran evlilik sözleşmesinin siyasi iktidar analizinin dışında bırakılması anlamına gelmektedir⁹⁰. Bu noktada *Astell*, Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler'in önsözünde *Locke*'un tüm külliyyatının ilk sistematik eleştirilenleri arasında kabul edilmesine katkı sunan retorik sorusunu sormaktadır: “Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse, nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor?”⁹¹.

Erken modern dönemde toplumsal olarak kadınların gerçek anlamda yasal ve kamusal bir varoluşunun yokluğunun, özellikle evlendikten sonra kadınların yasal kimliğinden yoksun bırakılması ve evlilik birliği içinde hukukun kadını kocasının himayesinde varsaymasından kaynaklandığı görülmektedir⁹². Aynı zamanda zengin tabakadan olanlar arasında, bir babanın kızının evliliği için verebileceği çeyiz çok önemlidir. Bu, kocanın olası sosyal statüsünü, mal varlığının, hizmetçilerinin kapsamını, konutunun büyüklüğünü ve rahatlığını belirlemektedir⁹³. Dolayısıyla evlilik sözleşmesi, bir anlamda kadının mal varlığının erkeğe devri amacını da taşımaktadır. *Astell*, çağının çoğu üst sınıf evliliklerinin ardında yatan nedenleri görmüş, evliliğin gerçek amacının tarafların mutluluğu olmaktan çıktığını tespit etmiş ve bunu sorgulamıştır⁹⁴: “Erkekler evlilik teklif ederken kendileri için ne beklerler? Bir eşte hangi nitelikleri ararlar? İlk soru (kadın) ne getirecek? Kaç dönüm arazi? Ya da ne kadar nakit para?”⁹⁵.

Kadının kocasının himayesi altında, mülkiyet, miras ve çocukları üzerinde hiçbir kontrolü olmaksızın bir eşya gibi aileye ait olduğu düşüncesi tüm erken modern dönem siyasi ortamına hâkimdi.⁹⁶ Bu genel ataerkilliği *Filmer* gibi *Hobbes* ve *Locke* da paylaşmaktadır. Ayrıldıkları nokta ise *Filmer*, erkeğin doğal hakkı olarak babalık hakkını siyasi alana taşıırken, toplum sözleşmecileri buna karşı çıkarak her türlü yönetme hakkını sözleşmeye dayandırmaktaydılar.

Locke, Yönetim Üzerine İkinci İnceleme’de bu hususu açıkça ortaya koymaktadır: “Ancak koca ve karı sadece tek bir ortak tasaya sahip olmakla birlikte farklı anlama yetilerine sahip olduklarından kaçınılmaz olarak bazı durumlarda farklı isteklere de sahip olacaklardır. Bundan dolayı nihai karar vermenin, yani yönetimin bir yerlere yerleştirilmesi gerekli olduğundan yönetim, doğal olarak, daha muktedir ve daha güçlü olan erkeğin payına düşer”⁹⁷.

Astell'in Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler’i, *Filmer*, *Hobbes* ve *Locke*'un ataerkillik ve sözleşmecilik üzerine görüşlerinin ilk eleştirilerinden birini oluşturmaktadır⁹⁸. *Astell*'in evlilik sözleşmesi-toplum sözleşmesi türdeşliğini eleştirmesinin nedeni, eşitlik kisvesi altında beden ticareti yapıyor oluşu değildir. Bilakis *Astell*, kendisini muhafazakâr bir ahlaka göre konumlandırarak, kadınları evlilik sürecinde erkeklerin aldatmacalarına karşı uyarmaktadır. Dolayısıyla evliliğin hiyerarşik yapısını reddetmemektedir.⁹⁹ *Astell*'e göre “evlenen bir kadın, kocasının mutlak ve bütünüyle kendisini yönetmesi

⁸⁹ DONOVAN, s. 27.

⁹⁰ PATEMAN, *Cinsel Sözleşme*, s. 30-32.

⁹¹ ASTELL, Mary: *Some Reflections Upon Marriage, The Third Edition (to which is added a preface, in answer to some objections)*, printed for R. Wilkin, at the King's Head in St. Paul's Church-Yard, Londra, 1706 (*Reflections Upon Marriage*), s. 11.

⁹² OKIN, Susan Moller: *Women in Western Political Thought*, Princeton University Press, Princeton-Oxford, 2013, s. 249-250.

⁹³ HILL, s. 187.

⁹⁴ ASTELL, *Reflections Upon Marriage*, s. 11-12.

⁹⁵ ASTELL, *Reflections Upon Marriage*, s. 12.

⁹⁶ DONOVAN, s. 26.

⁹⁷ LOCKE, s. 55, para. 82.

⁹⁸ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 113-114; DURAN, s. 77-78.

⁹⁹ LISTER, Andrew: “Marriage and Misogyny: The Place of Mary Astell in The History of Political Thought”, *History of Political Thought*, 2004, Cilt 25, Sayı 1, s. 47.

gerektiğini, kendisinin de onu memnun etmek ve ona itaat etmekten başka bir şey yapmaması gerektiğini tartışılmaz bir ilke olarak kabul etmelidir”¹⁰⁰.

Astell, özgür ve eşit bireyleri tanımlayan sözleşmeciliğin, aslında bu koşulların geçerli olmadığı sözleşme modellerine dayanmasını eleştirmektedir. Zira ilahi otorite tarafından onaylanan hiyerarşik toplumsal ilişkilerin oluşturduğu bir düzende aileler arasındaki bir sözleşme ile eşler atayarak vesile olduğu evlilikte olduğu gibi, toplum sözleşmesinde de buna izin verme yetkisi, tıpkı bir hükümdara izin verme yetkisi gibi, sadece Tanrı'ya verilmiş bir yetkidir. Tanrı'nın temsilcilerinin yetkisi ise mülklere görevliler tayin etmekle sınırlıdır¹⁰¹. Dolayısıyla *Astell*'in, *Locke*'un toplum sözleşmesine yönelik eleştirileri toplumsal ilişkileri dönüştürmek değil, evliliğin kutsallığını alaya alan 18. yüzyıl ahlakını ve geleneklerini eleştirel bir dille açığa çıkabilme gayesi gütmektedir¹⁰².

Babanın hakkının kalıtsal olarak siyasi bir yetki vermediği hususunda görüş birliği içinde olan *Hobbes* ve *Locke*'un, toplum sözleşmelerini kurgularken çeşitli yönlerden görüş ayrılığı içinde oldukları belirtilmelidir. *Hobbes*'un görüşleri feminist teori tarafından cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde *Hobbes*'un insan doğasına ilişkin görüşleri eril bulunmakta, kadınları toplum sözleşmesine dahil etmeye yönelik ebeveynliğe ilişkin sözleşmecî görüşünün yetersiz kaldığı belirtilmektedir¹⁰³. Buna karşılık *Locke*, kadının da erkek gibi, doğal özgürlüğünden vazgeçemeyeceğini ve eşlerin her ikisinin de ebeveynliğe dayalı iktidarı paylaştıklarını savunmuştur. Bunun yanında *Locke*, *Hobbes*'a benzer şekilde ebeveynin iktidarının kaynağının, tıpkı karı ile koca arasında olduğu gibi, karşılıklı koruma/itaat ihtiyacında bulunabileceğini öne sürmüştür. *Hobbes*'tan farklı olarak ise ancak bunun bağlayıcı ya da geri alınamaz bir güç gerektirdiği ve doğası gereği ebedi bir ilişkiye yol açtığı düşüncesini reddetmiştir. *Locke*'a göre ebeveynin iktidarı, egemen iktidara benzer şekilde, bir vasi ya da kayımanın iktidarı gibidir ve ailede çocuklar reşit olduklarında bu iktidarın ortadan kalktığı görülecektir¹⁰⁴. Nasıl ki bir kimse köle doğamaz, ancak savaş esiri olarak köleleştirilebilirse, aynı şekilde bir kimse, ister bir kocanın karısı ya da bir kralın tebaası olsun, kalıtsal yükümlülükleriyle doğamazdı. Bu tür yükümlülükler ancak özgürce akdedilen bir görev olarak üstlenilebilirdi. Sözleşme ister evlilik sözleşmesinde olduğu gibi açık, ister toplum sözleşmesinde olduğu gibi zımni olsun, yükümlülük aynıydı¹⁰⁵. *Locke*'un toplum sözleşmesinde aslında kişilere rıza göstermelerinin mümkün olmadığı bir yük yüklenmektedir. Gerçekten de *Locke*'un dile getirdiği üzere: “...Güçlük, neye bir zımni onay olarak bakılması gerektiği ve bu zımni onayın nereye kadar bağlayıcı olduğu; yani herhangi birinin, herhangi bir yönetime, onaya ilişkin hiçbir açıklama yapmamış olduğu bu yerde, ne kadar onay vermiş ve bu nedenle de boyun eğmiş gözüyle bakılacağı konusundadır. Buna ilişkin olarak şunu söylüyorum: Herhangi bir yönetimin hükümlerlik alanlarının herhangi bir bölümünün sahibi olan ya da bu bölümü kullanan her insan, bu yönetim altındaki başka herhangi biri gibi, bu tür bir kullanım boyunca, bu yolla zımni onayını verir ve bundan sonra bu yönetimin yasalarına itaat etmek zorundadır; bu sahiplik ister kendisine ve varislerine ebediyen verilmiş toprağa ilişkin bir sahiplik olsun ya da sadece bir haftalık bir kiralama olsun, isterse sadece anayolda özgürce dolaşma olsun yasalara uyma zorunluluğu vardır ve gerçekte bu zorunluluk bu yönetimin ülke toprakları içinde sadece bulunan herhangi bir kişiye de ulaşır”¹⁰⁶.

¹⁰⁰ ASTELL, Mary: *Some Reflections Upon Marriage (with Additions)*, The Fourth Edition, 1730 (<https://www.gutenberg.org/cache/epub/61143/pg61143-images.html>, ET: 14.03.2024) (Reflections: The Fourth Edition), s. 11.

¹⁰¹ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 114.

¹⁰² SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 114.

¹⁰³ HELD, Virginia: “Non-contractual Society: A Feminist View”, *Canadian Journal of Philosophy*, 1987, Sayı 13, s. 117-118; DI STEFANO, Christine: “Masculinity As Ideology in Political Theory: Hobbesian Man Considered”, *Women's Studies International Forum*, 1983, Cilt 6, Sayı 6, s. 634-635; WEISS, Penny A.: *Canon Fodder: Historical Women Political Thinkers*, Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 2009 (Canon Fodder), s. 144.

¹⁰⁴ LOCKE, s. 39 ve 41, para. 55 ve 58.

¹⁰⁵ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 127.

¹⁰⁶ LOCKE, s. 78-79, para. 119.

Bu bağlamda bir egemenin bölgesinden geçen birinin, yolları kullanarak o bölgenin yönetim biçimine itaat ettiği varsayılırsa, rıza kavramının anlamının aşırı genişletilmiş olacağı düşünülmektedir¹⁰⁷. *Astell*'in isabetle belirttiği gibi, hak yerini kudrete bırakır: “*Ve eğer salt güç yönetme hakkı veriyorsa, gasp diye bir şey olamaz; ama bir eşkıya, zorlama gücüne sahip olduğu sürece, bizim itaatimizi talep etme hakkına da sahiptir*”¹⁰⁸.

Locke'un kişinin hak sahibi olarak kendi kişiliği üzerinde sözleşme yapamayacağı ve kişiliğin bir uzantısı olarak mülkiyet haklarına sahip olduğu hususlarında kadınlar aslında dışlanmışlardır¹⁰⁹. Zira *Locke*, babalık hakkına dayanan ataerkil iktidar yerine ebeveynin iktidarından bahsetmekte, böylece baba hakkını ya da kocanın eşi üzerindeki üstün haklarını reddetmesine, aynı zamanda kadının kendi tabiiyetine rıza gösteremeyeceğinde ısrar etmesine karşın, her iki hususta da geleneklere dayalı hakkı tanıdığından kadınları hakikatte dışlamaktadır. Nitekim kalıtsal olarak babadan oğula elde edilemeyen iktidar, fiziksel üstünlük temelinde gelenek tarafından erkeklere verilmiş olmaktadır¹¹⁰.

Bu noktada *Astell* de 1706 tarihli *Evlilik Üzerine Düşünceler*'in Önsöz'ünde, kadınların tabiiyetinin tam da bu şekilde geleneklere dayalı olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. *Astell*'e göre: “*Dünya geleneklerinin kadınları genel olarak boyun eğme durumuna soktuğu yadsınamaz... Tanrı her şeyi kendisi için yaratmıştır ve rasyonel bir akıl, herhangi bir yaratığın uğruna ve hizmeti için yaratılmayacak kadar asil bir varlıktır. Kadının herhangi zamanda bir erkeğe sunmak zorunda kaldığı hizmet, sadece bir iştir. Tıpkı domuz beslemenin herhangi bir adamın işi ve görevi olabileceği gibi; bunun için yaratılmamıştır, ancak kendini böyle bir iş için müstahdem kılarsa, bunu bilinçli olarak yerine getirmelidir*”¹¹¹.

İngiltere’de *Hobbes* ve *Locke*'un başını çektiği toplum sözleşmesi anlayışı, kraliyet yanlıları karşısında taraftar toplarken, bir kraliyet yanlısı olarak toplum sözleşmesi düşüncesine karşı çıkışta *Astell*'in özgünlüğü, *Hobbes*'un ve *Locke*'un yapmadığı bir şekilde, kadınların yaşamlarını, dolayısıyla kadınlık deneyimini siyasi meseleleri tanımlamak amacıyla iktidar analizine dahil etmesine dayanmaktadır. Öte yandan *Astell*'in felsefesi sadece feminist kuram bakımından önemli görülen meselelere de odaklanmamıştır. *Astell*'in külliyatında özellikle ilgi çekici olan husus, kendi zamanında siyaseten oldukça tartışmalı meseleleri ne kadar kapsamlı bir şekilde ele aldığıdır. Dolayısıyla *Astell*, hem kendisinin içinde bulunduğu kadınlık durumundan hareketle cinsiyet meselelerini iktidar alanına taşımak hem de toplumsal önyargıların aksine, çağının temel siyasi tartışmalarının tamamında fikir beyan edebilecek yeterlilikte bir kadın filozof olmak bakımından özgündür¹¹².

Astell'in *Locke*'a yönelik eleştirilerinin temelinde *Locke*'un kraliyete karşı tebaa için talep ettiği özgürlüğü, aile içi despotlara karşı kadınlar için de talep etmesine ilişkin meydan okuması yer almaktadır. Gerçekten de *Astell*, sözleşmecî liberalizmin ilkelerini hicvetmekte ve liberalizmin vaat ettiği özgürlük alanını onaylamamaktadır. Zira *Astell*, *Locke*’çu liberalizme dayanak oluşturan ailenin kadına özel alanda uyguladığı boyun eğdirmeye karşılık, kamusal bir özgürlük alanı anlayışına karşı çıkmaktadır¹¹³. Başka bir anlatımla *Astell*, *Locke*'u ve dolayısıyla *Whig*'leri devlete uyguladıkları kamusal hesap verebilirlik ölçütlerini aile içi ilişkilerde de uygulayarak samimiyetlerini göstermeye davet etmektedir¹¹⁴. Bu anlamda *Astell*'in *Evlilik Üzerine Düşünceler*'de kamusal alanda savundukları demokrasiyi özel alan-

¹⁰⁷ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 127.

¹⁰⁸ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 127. Springborg, alıntılanan kısmı *Astell*'in “*Moderation Truly Stated*” adlı eserinden aktarmıştır.

¹⁰⁹ Gerçekten de *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*'de *Locke* babanın mallarına miras edinme hakkını erkek kardeşleriyle birlikte oğulda olduğundan bahsetmektedir. “*Her insan bir çifti hakla doğar: Bunların ilki başka hiç kimsenin üzerinde bir iktidara sahip olmadığı ama özgür tasarrufunun kendisinde olduğu kendi şahsına ait bir özgürlük hakkıdır. İkincisi başka bir insandan önce, erkek kardeşleriyle birlikte babasının mallarını miras edinme hakkıdır.*” LOCKE, s. 125, para. 190.

¹¹⁰ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 128.

¹¹¹ ASTELL, *Reflections Upon Marriage*, s. V.

¹¹² WEISS, *Canon Fodder*, s. 145; SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 4.

¹¹³ SPRINGBORG, *Critic of Locke*, s. 621.

¹¹⁴ SPRINGBORG, *Critic of Locke*, s. 628.

da uygulamaları için *Locke* ve *Whig*'lere meydan okuduğu düşünülmektedir. Nitekim Evlilik Üzerine Düşünceler'in ikinci baskısına Önsöz'ünde *Astell*, *Locke*'a özel bir atıfta bulunarak, devlette karşı çıkılan mutlak iktidar düşüncesinin ailede nasıl kabul edildiği çelişkisini açığa çıkarmıştır¹¹⁵: “Eğer mutlak egemenlik bir devlette gerekli değilse, nasıl olur da bir ailede gerekli olur? Ya da eğer bir ailede ise, neden bir devlette olmasın; biri için ileri sürülen hiçbir gerekçe, diğeri için daha güçlü bir şekilde geçerli olamaz mı? Eğer kocanın yetkisi uzandığı yere kadar kutsal ve devredilemez ise, prensin neden olmasın? Aile içi ... sözleşme karşılıklıdır, o zaman devlette nefret ettikleri ve karşı çıktıkları bu keyfi hakimiyet için mücadele etmek ve bunu ailelerinde uygulamak, insanların son dereceye kadar tarafgirliği değil midir?”¹¹⁶.

Springborg'a göre *Astell*, bu kısımda *Locke*'un, Yönetim Üzerine İkinci İnceleme'nin “Tiranlık Üzerine” başlıklı 13. bölümünün 209. kısmında direnme hakkı üzerine yaptığı bir argümana doğrudan atıfta bulunuyor gibi görünmektedir; bu pasajın *II. James*'e yönelik olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir ve *Locke* burada aileye benzetme yaparak tiranlık eylemlerinden bahsetmektedir¹¹⁷: “Bunun, yöneticilerin halkları tarafından kendilerinden genellikle kuşku duyulmasına neden oldukları zaman ortaya çıkan her türdeki bütün yönetimlerin başında bekleyen bir uygunsuzluk olduğunu itiraf ediyorum; bu yöneticilerin kendilerini içine sokabilmeleri muhtemel olan en tehlikeli durumdur: Ancak bu durumdan kaçınmak son derece kolay olduğundan, bu durumdaki yöneticiler en az acınacak olanlardır; çünkü nasıl ki bir ailenin babası çocuklarını sevdiğini ve onlara özen gösterdiğini onlardan saklayamazsa, halkının ve onlarla birlikte yasalarının iyiliğini ve korunmasını gerçekten amaçlıyorsa, bir yönetici için de halkın bunu görmemesini ve hissetmemesini sağlaması imkânsızdır”¹¹⁸.

Buna karşılık *Astell*, Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler'in ikinci baskısına yazdığı Önsöz'de *Locke*'un tiranlık ve aile arasında kurduğu ilişkiye atıfla kendi argümanını dile getirmiştir: “Eğer keyfi güç kendi içinde kötüyse ve akılcı ve özgür kişileri yönetmek için uygunsuz bir yöntemse, hiçbir yerde uygulanmamalıdır; ailelerde krallıklardan daha az değil, daha çok zararlıdır, tıpkı 100000 tiran gibi bir tiran da kötüdür. Her ne kadar bir koca, yasaya karşı sorumlu olmaksızın bir kariyı yaşamdan yoksun bırakamazsa da cömert bir akıl için çok daha acı olan şeyi yapabilir, hayatı sefil hale getirebilir, bunun hiçbir telafisi yoktur, ... merhamet çok azdır. Bir eşin görevinin şikâyet etmeden her şeye katlanmak olduğu düşünülür. Eğer bütün erkekler özgür doğuyorsa, nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor?”¹¹⁹.

Dolayısıyla *Astell*, Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler'de evlilik ilişkisini ve sözleşmesini analiz ederken yükümlülük, itaat, rıza, özgürlük ve tiranlık gibi temel siyasi kavramları kullanarak ve yeniden ele alarak siyasi iktidar analizinin çerçevesini çizmektedir¹²⁰. Bu anlamda filozof, kadınların doğuştan irrasyonel oldukları gerekçesiyle hem hane içinde hem de kamusal alanda rasyonel karar alıcı olarak erkeklerin iktidarını kadınlar üzerinde tahakküm kurmak üzere kullanmalarını¹²¹ eleştirmektedir.

Astell'in külliyatına bakıldığında göze çarpan bir ikileme karşılaşmaktayız. *Astell* devlet ve aile arasındaki ortak analogiyi kabul etmekte ve kadınların hane içindeki ikincil rollerini haklı çıkaracak doğal bir aşağılık duygusu olmadığını belirtmektedir. Bu durumda devlet konusunda *Locke*çu bir pozisyonu benimsemesi beklenirken o başka bir açıdan meseleye yaklaşmaktadır. Zira *Astell*'in evlilik kurumuna ilişkin tahlillerine göre filozof, kadınlara aile içinde ciddi bir adaletsizlik yaşatsa bile

¹¹⁵ SPRINGBORG, *Critic of Locke*, s. 628.

¹¹⁶ ASTELL, *Reflections Upon Marriage*, s. X.

¹¹⁷ SPRINGBORG, *Critic of Locke*, s. 628.

¹¹⁸ LOCKE, s. 136, para. 209.

¹¹⁹ ASTELL, *Reflections Upon Marriage*, s. X-XI.

¹²⁰ WEISS, *Canon Fodder*, s. 143.

¹²¹ UYGUN, s. 129-130. Bu noktada *Astell*'in ev içi iktidar ilişkilerine yönelttiği politik eleştirisi özgün kuramsal bakış açısını yansıtmaktadır. Dolayısıyla liberal feminizme görüşleriyle öncülük ettiği belirtilebilir. Ancak hane içindeki iktidar ile devlet iktidarına yönelik karşılaşmasında kadınlara kamusal alanda ne ölçüde yer verdiği hususu liberal feministlerde olduğu kadar açık değildir.

evlilik birliğine aslında sabır ve hayırseverlik gibi erdemlerin sürekli olarak test edildiği bir kurum olarak yaklaşmalarını öğütlemektedir. Bu noktada *Astell*, kurumun sürekliliği bunu gerektirdiğinden kralın ilahi hakla devletin başı olduğu fikrini, kocanın evin reisi olmasıyla aynı şekilde desteklemektedir¹²². Zira *Astell*'in karşı çıktığı husus, ilahi iktidar tarafından ev içinde eş ve anne olarak görevlendirilmiş kadının vazifeleri değildir. Gerçekten de *Astell*'e göre kendi çağının gelenekleri, kadını ev içindeki rollerine zincirlemektedir ve liberalizm kamusal alanda ataerkil zincirleri erkekler adına reddederken, özel alanda geleneklere ses çıkarmayarak kadınlar bakımından kocayı mutlak monark haline getirmektedir.

Astell, kadınların daha bebekliklerinden itibaren, daha sonra yoksunluklarıyla suçlanacakları avantajlardan mahrum bırakıldıklarını, buna karşılık erkeklerin üstünlüğü ve önceliği haline gelen erkeklerin eğitimlerine çok fazla zaman, özen ve kaynak ayrıldığını tespit etmektedir. Eğitimde süregelen bu eşitsizliği eleştiren *Astell*, bu anlamda kadınların entelektüel olarak doğuştan yetersiz oldukları iddiasını bu temelde çürütmektedir¹²³. Benzer şekilde *Astell*, kendi döneminde kadınların ikili ilişkilerinde yaşadığı tahakküm ve baskının da farkındadır. Başka bir anlatımla *Astell*, kadınların mütecaviz erkeklerle karşı bu dünyada kendilerini güvende hissedecekleri bir yer olarak bir kadın okulu hayal etmiştir. Bu nedenle sadece aristokrat sınıftan hanımefendilere özgü, diğer bir ifadeyle tamamen kadınlardan oluşan bir kolej önermiştir¹²⁴.

Bu noktada *Astell*, *Locke*'un “*tabula rasa*”sını, başka bir deyişle kişilerin kalıtsal yükümlülüklerinden arındırılmış boş bir levha oldukları önermesini üç açıdan reddetmektedir. Birincisi *Astell*, toplumsallık argümanını benimsemektedir. Buna göre bireyler ailelere, ülkelere, köylere, kasabalara ve şehirlere doğarlar ve uymaları gereken önceden var olan koşulların dünyasına girerler. İkinci olarak, eğer kadınlara biçilen geleneksel yükümlülükler kalıtsal değilse, kadınlar da erkekler kadar özgür olacaktır. Dolayısıyla *Locke*'un, bireyin kişiliğine ilişkin geleneksel yükümlülükleri reddetmesi, ancak kişinin mülkiyetine ilişkin geleneksel yükümlülükleri muhafaza etmesi¹²⁵ *Astell*'in itiraz noktasıdır. Zira gelenekler yasaya taşınarak, yasal olarak reşit kabul edilmedikleri için mülk sahibi olamayan ve bu nedenle erkeklerle adeta bir eşya gibi bağımlı hale getirilen özellikle evli kadınları haklarından mahrum bırakmıştır. Üçüncü olarak kadınları mülkiyet haklarından mahrum bırakmak, onların kamusal kişiler olarak kişiliklerini ifade etme araçlarından mahrum bırakmak ve böylece, savunmaya kararlı olduğu kendi benliklerinin sahipliğini etkili bir şekilde reddetmek anlamına gelecektir¹²⁶.

IV. MARY ASTELL'İN SİYASİ DÜŞÜNCELER TARİHİNDE ÖNEMİ VE BUGÜNE MİRASI

Astell'le ilgili çalışmalar, onun kraliyet yanlısı politikaları desteklemesini ve dini inancına bağlılığını ya feminist teori üzerinde önemli bir engel olarak ya da *Astell*'in feminizmine yönelik başarıyla üstesinden geldiği zorluk olarak görmektedir¹²⁷. Bu anlamda *Astell*'e ilişkin iki farklı yaklaşıma dayanan çalışmalar olduğu söylenebilir. Bu iki yaklaşımı, genel hatlarıyla *Astell*'i muhafazakâr siyaset içinde konumlandırılanlar ile proto-feministler içinde konumlandırılanlar olarak sınıflandırmak mümkündür. *Astell*'in eserlerinin siyasi önemini kapsamlı şekilde tartışmış olan *Perry*'ye göre *Astell*, feminist düşüncesini geliştirirken kralcı ve Anglikan bağlılıklarının üstesinden gelmek zorunda kalmıştır¹²⁸. Nitekim *Astell*'in ömrü boyunca İngiltere Kilisesi'nin sadık bir evladı, monarşinin ve evlilik kurumla-

¹²² DURAN, s. 91.

¹²³ BARKER-BENFIELD, s. 194.

¹²⁴ BARKER-BENFIELD, s. 195.

¹²⁵ LOCKE, s. 125, para. 190.

¹²⁶ SPRINGBORG, Patricia: “Introduction”, (Ed.) SPRINGBORG, Patricia: *A Serious Proposal to the Ladies Parts I and II*, Broadview Literary Texts, Ontario, 2002, s. 26-27.

¹²⁷ SMITH, Hilda L.: “Cry Up Liberty: The Political Context For Mary Astell's Feminism”, (Ed.) KOLBRENER, William / MICHELSON, Michal: *Mary Astell: Reason, Gender, Faith*, Ashgate Publishing, Burlington, 2007, s. 193.

¹²⁸ PERRY, Ruth: “Mary Astell's Response to the Enlightenment”, *Women & History*, 1984, Cilt 3, Sayı 9, s. 13.

rının bir destekçisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır¹²⁹. O halde *Astell*'in feminizmi, muhafazakâr bir feminizmdir¹³⁰ ve aynı zamanda hiçbir şekilde çağının dışında kalmayan, tam tersine zamanının ruhunu yansıtan bir feminizmdir¹³¹.

Her düşünür gibi *Astell* de hem içinde yaşadığı toplumdan etkilenmiş hem de içinde yaşadığı toplumu etkilemiştir. Bu da Aydınlanma Çağı toplum yapısına denk düşmektedir. *Astell*'in aydınlanma ilkelerine verdiği yanıtı inceleyen *Perry*, aydınlanma düşüncesinin tüm çelişkilerinin tıpkı çağdaşı düşünürlerde olduğu gibi, *Astell*'de de ortaya çıktığı sonucuna ulaşmaktadır¹³². Gerçekten de *Perry*'ye göre Fransız Devrimi'yle yakından ilgilenen ve İngiltere'de neredeyse onunla özdeşleşen *Mary Wollstonecraft*'tan (1759-1797) önce, Yüksek Kilise *Tory*'si ve zamanının demokratik devrimi olan Şanlı Devrim'le daha şüpheli bir ilişki içinde olan *Astell*, kadın haklarını savunmakta, fakat devlette mutlak monarşiyi desteklemektedir. Aydınlanma düşüncesine uygun olarak akla inanmakta, ancak yeni düşünce tarzının materyalizmine güvenmemektedir. Aynı zamanda son derece dindar bir Anglikandır¹³³. Bu da *Astell*'in muhafazakârlık ile feminizmin uzlaşmaz gibi görünen yönlerini nasıl bir arada ele alabildiği sorusunu doğurmaktadır.

Bu noktada *Astell*'in görüşleri, hem 17. yüzyıl İngiltere'sinde ortaya çıkmakta olan liberal siyaset teorisine yönelik erken feminist tepkilere katılmakta hem de kadınların başından beri modern demokratik devlete ve onun içindeki konumlarına şüpheyle yaklaşan bakış açılarının bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır¹³⁴. Gerçekten de *Astell*, ailesinin geçmişi ve bağlı olduğu sosyal tabakadan ve yüksek mevkilerdeki arkadaşlarıyla kurduğu ilişkilerden dolayı tabir yerinde ise zorunlu olarak siyasi açıdan muhafazakâr bir çizgiyi benimsemekle birlikte, kendi döneminin kadınları baskı altına alan evlilik rejimine yönelik, özellikle Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler'de güçlü şekilde feminist argümanlar öne sürmektedir¹³⁵. *Astell*'in bakış açısını belirleyen bu iki başat unsur çerçevesinde yaklaşıldığında düşünürün feminizminin iki ana odağı olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki kadınların doğaları gereği aşağı olmadıkları fikrinin güçlü şekilde savunusu; ikincisi ise statükonun, kadınların kapasitelerini en barışçıl krallığa izin verecek şekilde kullanmalarını istediği iddiasıdır¹³⁶.

Bu doğrultuda İngiliz liberal siyaset teorisinin kurucusu olarak kabul edilen *Locke*'un tüm külliyyatının ilk sistematik eleştirmenleri arasında yer alan *Astell*, Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler'in önsözünde yer alan şu ünlü soruyla tanınır hale gelmiştir: “Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse, nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor?”¹³⁷. *Astell*'in bu ünlü retorik sorusu ve aynı zamanda Yüksek Kilise muhafazakârı kimliği, günümüzde farklı ideolojileri yansıtan siyaset teorileri tarafından sahiplenilmektedir. *Springborg*, *Astell* üzerine araştırmalarında bu belirgin çatışmalı görüşlerin tarihsel ve felsefi bağlamlarını yeniden keşfederek, *Astell*'in muhafazakârlık ile feminizm arasında kendine yer açmaya çalışan görüşlerinde yalnız olmadığını, aksine yeni bir çağın varoluşsal sorunlarıyla boğuşan erken modern dönem kadın filozoflar grubunun yaşadığı ve eserlerine yansıttığı kendi çağının tartışmalı meselelerinin etkisi altında olduğunu ifade etmektedir¹³⁸.

Siyasi düşünceler tarihinde ilk bakışta kadınlar üzerine ve kadınlar tarafından yazılmış metinlerin görece azlığı, hatta yokluğu izlenimi doğmaktadır. Bunun esas nedeni ise kadınların siyasi ya da ente-

¹²⁹ SPRINGBORG, *Critic of Locke*, s. 621.

¹³⁰ LISTER, s. 45-46.

¹³¹ DURAN, s. 92.

¹³² SMITH, s. 193.

¹³³ PERRY, Ruth: “Mary Astell and the Feminist Critique of Possessive Individualism”, *Eighteenth-Century Studies*, 1990, Cilt 23, Sayı 4 (Feminist Critique of Possessive Individualism), s. 445.

¹³⁴ PERRY, *Feminist Critique of Possessive Individualism*, s. 445.

¹³⁵ DURAN, s. 78-79.

¹³⁶ DURAN, s. 91-92.

¹³⁷ ASTELL, *Reflections Upon Marriage*, s. 11.

¹³⁸ SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 2-7.

lektüel yetersizlikleri değil, toplumsal cinsiyetin toplumun inşasında dayattığı ayrı alanlara dayalı cinsiyet rejimini yansıtmıştır. Nitekim kamusal-özel alan ayırımına dayalı bu rejim, modern toplumu ve devleti açıklamak için de kullanılmaktadır. Gerçekten de toplumsal yaşamın kamusal ve özel olarak ikiye bölündüğü ve erken modern devlet kuramcılarının da teorik temellerini sağlamaştırdığı kamusal ve özel dünyalar, türdeş sözleşmeler üzerine kurulmuştur. Bunlar, erkeklerin siyasi dünyasını oluşturan toplum sözleşmesi ve kadınların özel dünyasını yöneten evlilik sözleşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların 20. yüzyıla kadar resmi olarak, diğer bir ifadeyle devlet ve toplum nezdinde siyasi özneler olmadıkları göz önüne alındığında, siyasi düşünce içinde kadınlara ait siyasi metinler bir anomali olarak görülmektedir¹³⁹. Dolayısıyla *Astell*'in kaleme aldığı metinler bize kendi döneminin siyasi düşüncelerine cevap veren, onları eleştiren ve özgün katkılar sunan; izine az rastlanılan bir duruma işaret etmektedir. *Astell*'in siyasi düşünceler tarihi içindeki önemi de burada yatmaktadır.

Astell, çağdaşı diğer filozoflar gibi hem hane içinin (ailenin) hem de devletin sözleşmecisi doğasını, her ikisinin de geleceği üzerine teoriler üretmek ve spekülasyonlar yapmak için verimli bir zemin olarak görmektedir¹⁴⁰. Ancak *Astell*, çağdaşı olan erkek filozoflardan farklı olarak evlilik sözleşmesi ile toplum sözleşmesi arasında benzerlik kurarak devleti açıklamak yerine, bu benzerliğin kadınlar açısından sonuçlarını ciddi eleştirilere tabi tutmaktadır. Özellikle *Locke*'a yönelik eleştirisi ve bu doğrultuda *Locke* ve *Hobbes*'un liberalizm teorilerinin aslında kadınları kapsamayan yönünü açığa çıkarmasının, henüz düşünsel temelleri atılan liberal demokratik devlete yönelik modern feminist eleştirilere ilişkin bir öngörüü temsil ettiği düşünülmektedir. Gerçekten de Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da 1880'lerde evli kadınların mülkiyet haklarını tanıyan yasaların yürürlüğe girmesine değin evli kadınların yasal olarak reşit olmayan statüsünde olmaları, siyasi haklardan istifade etmenin mülk sahibi olma kapasitesine bağlanmış olmasından dolayı kadınların siyasi yaşama katılımları engellenmiş durumdadır¹⁴¹. Bu anlamda *Astell*'in siyasi görüşlerinin erken modern siyasi düşünceyi kadın bakış açısıyla yansıtan yönünün altının çizilmesi gerekmektedir.

Evliliğin, iki özgür ve eşit bireyin iradelerinin birleşmesi için hukuki bir formül sağlaması yoluyla ve bir sözleşme akdedilmesi aracılığıyla başlaması ve fakat tarafların bir tahakküm/tabiiyet ilişkisi içine girmiş olması evliliğin toplumsal alana uyarlanması noktasında eleştirilmektedir. Gerçekten de evlilik sözleşmesinin doğal haklar ve özgürlüklerle uyumlu bir toplum sözleşmesine uyarlanması sorunlu görülmektedir. Zira toplum sözleşmesi akıl yoluyla kurulmaktadır. Sözleşmeye göre tiranlara yaptırım uygulanamazdı, fakat tiranlar haklarından da mahrum edilemezdi. Bu bağlamda *Locke*'a hitaben *Astell*, evlilik sözleşmesinin çelişkilerini toplum sözleşmesinin de taşıdığını gösterebilmiştir. Nitekim *Astell*'in toplum sözleşmesi eleştirisinin kalıcı önemi, *Pateman*'ın Cinsel Sözleşme'de *Astell*'e atıf yaparak teşhis ettiği üzere, liberalizmin temeli olarak sözleşmeciliğin ileriye dönük eleştirisinde yatmaktadır¹⁴².

Bu doğrultuda *Pateman*, doğa durumunda "tüm insanların özgür ve birbirine eşit olduğu" ön kabulünü *Astellci* bağlamda sorunsallaştırmaktadır. *Astell*'in "eğer tüm insanlar özgür doğuyorsa nasıl oluyor da kadınlar köle doğuyor?" sorusundan hareketle, başlangıçtaki özgürlük ve eşitlik varsayımını reddetmeksizin bir insanın bir başkası tarafından yönetilmesini, diğer bir tabirle yöneten-yönetilen arası eşitsiz hiyerarşik ilişkiyi meşrulaştıran sözleşmeye dayalılığın kadınlar bakımından hüküm ve sonuçlarını açığa çıkarmaktadır¹⁴³.

Bu noktada Hanımlara Ciddi Bir Teklif, kadınların potansiyel çocuk taşıyıcıları olarak neslin devamını sağlayan ve artı değer üreten olarak görüldüğü bir toplumda bir başkaldırı niteliğindedir. Evli-

¹³⁹ SPRINGBORG, *Critic of Locke*, s. 621.

¹⁴⁰ DURAN, s. 77-78.

¹⁴¹ SPRINGBORG, *Critic of Locke*, s. 621.

¹⁴² PATEMAN, *Cinsel Sözleşme*, s. 324-330; SPRINGBORG, *Theorist of Freedom from Domination*, s. 114.

¹⁴³ PATEMAN, *Cinsel Sözleşme*, s. 21-22 ve 142-147.

lik Üzerine Düşünceler ise kadınların devletteki ve kamusal yaşamdaki yerinin daha düşük bir medeni duruma razı gelme, bunun sonuçları ve buna paralel olarak ikincil görülme çerçevesinde şekillendiği bir politik yaklaşımın eleştirisidir¹⁴⁴. Aynı zamanda *Astell*'in yaşadığı dönem dikkate alındığında, filozof hane içi siyasetin devlet siyaseti ile ilişkisini kurarak, kendi çağına uygun bir anlayışla İngiltere'nin var olagelen evlilik kurumunun devam etmesini, ancak daha bilinçli, daha iyi eğitilmiş ve daha hayırsever eşlerle devam etmesi gerektirdiğini öngörmektedir¹⁴⁵. Bu bağlamda filozof, özel olanın politikliğini sorunsallaştırmakta ve fakat çözüm noktasında kendinden sonraki kuşak feministlerden ayrılmaktadır. Gerçekten de *Astell* için kadınlar olması gerektiği gibi bir eğitim hakkına sahip olarak en baskıcı dış koşullarda dahi iç dünyalarında özgür olabilirler. Buna göre özgürlük, tahakkümden kurtulmak, diğer bir deyişle dünyevi bir efendiden kurtulmak gibi açık bir siyasi karşılığı olmayan, tamamen manevi bir kazanımdan ibarettir¹⁴⁶.

SONUÇ

Kadın filozoflar, kendi çağlarında kadınlık deneyiminden hareketle özgün ve nitelikli katkılar yapmalarına karşın, günümüzde yeterli ölçüde tanınmamaktadırlar. Bu çalışmada siyasi tarihte önemli bir isim olan, hukuk ve devlet kuramı alanında kadın filozoflardan ilk feminist olarak bilinen ve *Locke* liberalizmin kadın bakış açısıyla ilk eleştirilerinden birini ortaya koyan İngiliz filozof *Mary Astell*'i, erken modern dönem dikkate alınarak tanıtmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda *Astell*'in felsefesini tüketmek değil, onun yaklaşımına ilişkin kuramsal çerçeveyi tarihsel bağlamı içinde aktarmak hedeflenmiştir. Bu noktada günümüz siyasi tarih literatürünün farklı bakış açılarıyla kaleme aldığı çeşitli *Astell* okumalarından istifade edilmiştir. Doktrinde *Astell*'in felsefesini anlamaya yönelik bir girişim olarak nitelenebilecek bu çalışmada, filozofun felsefi eğilimini belirleyen üç ana gelişme bağlamında bir inceleme yapılmıştır. Bunlar farazi kişilik kavramının yeniden ele alınması, sözleşme düşüncesinin kamusal alana taşınarak toplum sözleşmesi teorisinin önem kazanması ve ataerkil düşüncenin 17. yüzyılda devletin ideolojisi haline gelmesidir.

Çalışma kapsamında filozof, teolog, eğitim teorisyeni, feminist ve siyasi broşür yazarı olarak tanınan *Astell*'in yaşamı boyunca yayımladığı on eseri her yönüyle -söz gelimi edebiyatçı veya teolog kişiliği gibi- incelenmemiştir. Bunun yerine, günümüzde de hala tartışılan iktidar analizine odaklanılmıştır. *Astell*'i devlet kuramı açısından özgün kılan husus, kadınlık deneyimini siyasi iktidar çözümlemesine dahil etmesidir. Bu tespit doğrultusunda *Astell*'in 17-18. yüzyıl evlilik sözleşmesi-toplum sözleşmesi benzerliğinin, kadınların tahakküm altına alınmasının özel alandan kamusal alana aktarılmasındaki rolünü açığa çıkardığı görülmektedir. Özellikle Hanımlara Ciddi Bir Teklif ile Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler eserleri günümüze miras kalan önemli tartışmalar içermektedir.

Astell, Yüksek Kilise *Tory*'si olmak bakımından muhafazakâr düşünce içinde, kadının doğuştan erkekten aşağı ve bu nedenle tahakküm altına alınması gerektiği düşüncesine karşı argümanları bakımından feminist düşünce içinde konumlandırılmaktadır. Muhafazakârlık ile feminizm arasında kendine bir yer edinen *Astell*, her Aydınlanma dönemi düşünürü gibi buna benzer çelişkilerle başa çıkmaya çalışmıştır. Nitekim yeni bir çağın varoluşsal sorunlarıyla boğuşan erken modern dönem kadın filozoflar grubunun bir üyesi olarak *Astell*, çatışmalı gibi görünen farklı düşünce akımlarını kadın bakış açısıyla değerlendirerek teorik zorlukların üstesinden başarıyla gelebilmiştir.

¹⁴⁴ DURAN, s. 92.

¹⁴⁵ DURAN, s. 93.

¹⁴⁶ BROAD, *Women on Liberty*, s. 115-116.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali / KÖKER, Levent: *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.
- AKAD, Mehmet / VURAL DİNÇKOL, Bihterin / BULUT, Nihat: *Genel Kamu Hukuku*, 14. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2018.
- AKKAYA, Rukiye: “Atina’daki Demokrasiden Orta Çağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2015, Cilt 73, Sayı 8, s. 7-20.
- ARNDAL, Martin Fog Lantz: “Mary Astell’s Radical Criticism of Gender Inequality”, *Intellectual History Review*, 2021, Cilt 31, Sayı 1, s. 91-110.
- ASTELL, Mary: *A Serious Proposal to the Ladies Parts I and II*, Broadview Literary Texts, Ontario, Kanada, 2002 (A Serious Proposal to the Ladies).
- ASTELL, Mary: *Some Reflections Upon Marriage (with Aditions)*, 4. Baskı, 1730 (<https://www.gutenberg.org/cache/epub/61143/pg61143-images.html>, ET: 14.03.2024) (Reflections: The Fourth Edition).
- ASTELL, Mary: *Some Reflections Upon Marriage, The Third Edition (to which is added a preface, in answer to some objections)*, printed for R. Wilkin, at the King’s Head in St. Paul’s Church-Yard, Londra, 1706 (Reflections Upon Marriage).
- BARKER-BENFIELD, Graham J.: *The Culture of Sensibility: Sex and Society in Eighteenth Century Britain*, University of Chicago Press, Şikago-Londra, 1992.
- BARRETT, Michele: “The Concept of Difference”, *Feminist Review*, 1987, Sayı 26, s. 29-41.
- BERKTAY, Fatmagül: *Tarihin Cinsiyeti*, 3. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
- BROAD, Jacqueline: “Introduction”, (Ed.) BROAD, Jacqueline: *The Christian Religion, as Professed by a Daughter of the Church of England*, İter, New York-Toronto, 2013, s. 1-12.
- BROAD, Jacqueline: “Women on Liberty in Early Modern England”, *Philosophy Compass*, 2014, Cilt 9, Sayı 2, s. 112-122 (Women on Liberty).
- BROAD, Jacqueline: *The Philosophy of Mary Astell: An Early Modern Theory of Virtue*, Oxford University Press, Oxford, 2015 (The Philosophy of Mary Astell).
- ÇAĞLAR GÜRGEY, Fatma İrem: “Feminist Hukuk Teorisi Nedir?”, *Hukuk Kuramı*, 2014, Cilt 1, Sayı 5, s. 28-44.
- DAVID, Edward A.: “Church Autonomy and the Corpus Mysticum Tradition”, *Canopy Forum*, 2021 (<https://canopyforum.org/2021/05/06/church-autonomy-and-the-corpus-mysticum-tradition>, ET: 29.03.2024).
- DEMİR, Nazlı Hilal: *Feminist Perspektiften Düşünce Tarihinin Köşe Taşları ve İdeal Bir Hukuk Arayışı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- DI STEFANO, Christine: “Masculinity As Ideology in Political Theory: Hobbesian Man Considered”, *Women’s Studies International Forum*, 1983, Cilt 6, Sayı 6, s. 633-644.
- DONOVAN, Josephine: *Feminist Teori*, (Çev.) BORA, Aksu / AĞDUK GEVREK, Meltem / SAYILAN, Fevziye, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- DURAN, Jane: *Eight Women Philosophers: Theory, Politics, and Feminism*, University of Illinois Press, Urbana-Chicago, 2006.
- DURGUN, Sezgi: “Düşünce Tarihine Alternatif Yaklaşımlar: Diotima, Arendt ve Beauvoir”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 2021, Cilt 16, Sayı 55, s. 51-73.
- EDELSTEIN, Dan: “Rousseau, Bodin, and the Medieval Corporatist Origins of Popular Sovereignty”, *Political Theory*, 2022, Cilt 50, Sayı 1, s. 141-168.
- ERGÜL, Ergin: *Genel Kamu Hukuku Dersleri (İlk Çağ’dan Günümüze Devlet Teorisi)*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- GIERKE, Otto: *Political Theories of the Middle Age*, (Çev.) MAITLAND, Frederic William, Cambridge University Press, Cambridge, 1922.
- GOLDIE, Mark: “Mary Astell and John Locke”, (Ed.) KOLBRENER, William / MICHELSON, Michal: *Mary Astell: Reason, Gender and Faith*, Ashgate Publishing, Burlington, 2007, s. 65-87.

- GÖZE, Ayferi: *Siyasal Düşünce Tarihi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982.
- GÖZE, Ayferi: *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 12. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- GÜNEŞ CEYLAN, Seldağ: “Roma Hukukunun Günümüz Hukuk Düzenlerine Etkisi”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004, Cilt 8, Sayı 2, s. 1-19.
- HELD, Virginia: “Non-contractual Society: A Feminist View”, *Canadian Journal of Philosophy*, 1987, Sayı 13, s. 111-137.
- HILL, Bridget: *Women, Work & Sexual Politics in Eighteenth-Century England*, Taylor & Francis e-Library, Londra-New York, 2005.
- HINTON, Raymond William King: “Husbands, Fathers and Conquerors”, *Political Studies*, 1968, Cilt 16, Sayı 1, s. 55-67.
- HOBBS, Thomas: *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, (Çev.) LİM, Semih, 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- HOOBS, Bell: *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism*, Pluto Press, Londra-Winchester, 1990.
- KANTOROWICZ, Ernst H.: “Orta Çağ Siyasi Düşüncesinde Vatan İçin Ölmek – Pro Patria Mori”, (Der.) AKAL, Cemal Bali: *Devlet Kuramı*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, s. 109-129.
- KANTOROWICZ, Ernst H.: *The King's Two Bodies: A Study in Mediaeval Political Theology*, Princeton University Press, Princeton-Oxford, 2016 (The King's Two Bodies).
- KINNAIRD, Joan K.: “Mary Astell and the Conservative Contribution to English Feminism”, *Journal of British Studies*, 1979, Cilt 19, Sayı 1, s. 53-75.
- LISTER, Andrew: “Marriage and Misogyny: The Place of Mary Astell in The History of Political Thought”, *History of Political Thought*, 2004, Cilt 25, Sayı 1, s. 44-72.
- LOCKE, John: *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*, (Çev.) BAKIRCI, Fahri, Eabil Yayınları, Ankara, 2012.
- MITCHELL, Juliet / OAKLEY, Ann: “Giriş”, (Ed.) MITCHELL, Juliet / OAKLEY, Ann: *Kadın ve Eşitlik*, (Çev.) BERKTAY, Fatmagül, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984, s. 11-23.
- NORTON, Mary Beth: *Separated by Their Sex: Women in Public And Private in the Colonial Atlantic World*, Cornell University Press, Ithaca-Londra, 2011.
- OKIN, Susan Moller: *Women in Western Political Thought*, Princeton University Press, Princeton-Oxford, 2013.
- ÖKTEM, Seda: “Aile Birliğinde Eşlerin Tasarruf Yetkisinin Kısıtlanması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2006, Sayı 67, s. 309-336.
- ÖZDEMİR, Ali Murat / SAYGILI, Abdurrahman / Zabunoğlu, Hamdi Gökçe / AKYILDIZ, Necat / KETİZMEN, Muammer / DEMİRLİ, Aynur / AYKUT, Ebubekir / TÜRKÖĞLU KARACAOVA, Ezgi Nur / UĞURLU, Gök-su / ŞAHİN, Ozan Giray: *Genel Kamu Hukuku: Kuramsal Yaklaşım*, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2023.
- PATEMAN, Carole: “‘God Hath Ordained to Man a Helper’: Hobbes, Patriarchy and Conjugal Right”, *British Journal of Political Science*, 1989, Cilt 19, Sayı 4, s. 445-463.
- PATEMAN, Carole: *Cinsel Sözleşme*, (Çev.) ALPAR, Zeynep, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2017 (Cinsel Sözleşme).
- PERRY, Ruth: “Mary Astell and the Feminist Critique of Possessive Individualism”, *Eighteenth-Century Studies*, 1990, Cilt 23, Sayı 4, s. 444-457 (Feminist Critique of Possessive Individualism).
- PERRY, Ruth: “Mary Astell's Response to the Enlightenment”, *Women & History*, 1984, Cilt 3, Sayı 9, s. 13-40.
- PIERSON, Christopher: *Modern Devlet*, (Çev.) KUTLUĞ, Neşet / ERDOĞAN, Burcu, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2011.
- SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar: *Din ve Devlet Arasındaki İktidar Mücadelesi: Avrupa Örneği*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014.
- SCOTT, Joan W.: *Feminist Tarihin Peşinde*, (Der.) DİNÇER, Fahriye / Aslan, Özlem, BGST Yayınları, İstanbul, 2013.
- SHANLEY, Mary Lyndon: “Marriage Contract and Social Contract in Seventeenth Century English Political Thought”, *The Western Political Quarterly*, 1979, Cilt 32, Sayı 1, s. 79-91.

- SKINNER, Quentin: *The Foundations of Modern Political Thought: Volume 1-The Renaissance*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978.
- SMITH, Hilda L.: “Cry Up Liberty: The Political Context For Mary Astell’s Feminism”, (Ed.) KOLBRENER, William / MICHELSON, Michal: *Mary Astell: Reason, Gender, Faith*, Ashgate Publishing, Burlington, 2007, s. 193-205.
- SOMMERVILLE, Margaret R.: *Sex and Subjection: Attitudes to Women in Early-Modern Society*, Arnold, Londra-New York, 1995.
- SOWAAL, Alice: “Mary Astell”, (Ed.) ZALTA, Edward N. / NODELMAN, Uri: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Summer Edition, 2023 (<https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/astell/>, ET: 13.01.2024).
- SPRINGBORG, Patricia: “Introduction”, (Ed.) SPRINGBORG, Patricia: *A Serious Proposal to the Ladies Parts I and II*, Broadview Literary Texts, Ontario, 2002, s. 9-43.
- SPRINGBORG, Patricia: “Mary Astell (1666-1731), Critic of Locke”, *The American Political Science Review*, 1995, Cilt 89, Sayı 3, s. 621-633 (Critic of Locke),
- SPRINGBORG, Patricia: “Quentin Skinner and Hobbes’s Artificial Person of the State Redux: From Humanism to Hobbes”, *Global Intellectual History*, 2021, Cilt 6, Sayı 5, s. 1-47.
- SPRINGBORG, Patricia: *Mary Astell: Theorist of Freedom from Domination*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006 (Theorist of Freedom from Domination).
- STRETTON, Tim: “Women, Property and Law”, (Ed.) PACHECO, Anita: *A Companion to Early Modern Women’s Writing*, Blackwell Publishing, Oxford, 2002, s. 40-58.
- TAYLOR, E. Derek / NEW, Melvyn: “Introduction: Mary Astell and John Norris: A Correspondence”, (Ed.) TAYLOR, E. Derek / NEW, Melvyn: *Mary Astell and John Norris: Letters Concerning the Love of God*, Ashgate, Routledge, Oxfordshire, 2005, s. 1-49.
- UYGUN, Oktay: “Feminist Hukuk Teorisi ve Özen Ahlakı”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, Cilt 14, Sayı 1, s. 127-149.
- UYGUR, Gülriz / ÖZDEMİR, Nadire: “Giriş”, (Ed.) UYGUR, Gülriz / ÖZDEMİR, Nadire: *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 7-17.
- WAHL, James A.: “Baldus de Ubaldis and the Foundations of the Nation-State”, *Manuscripta*, 1977, Cilt 21, Sayı 2, s. 80-96.
- WEISS, Penny A.: “‘From the Throne to Every Private Family’: Mary Astell as Analyst of Power”, (Ed.) SOWAAL, Alice / WEISS, Penny A.: *Feminist Interpretations of Mary Astell*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 2016, s. 128-153.
- WEISS, Penny A.: *Canon Fodder: Historical Women Political Thinkers*, Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 2009 (Canon Fodder).
- YANG, June: “John Norris”, (Ed.) ZALTA, Edward N. / NODELMAN, Uri: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Winter Edition, 2023 (<https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/john-norris/>, ET: 14.04.2024).
- YUVAL-DAVIS, Nira: *Cinsiyet ve Millet*, (Çev.) BEKTAŞ, Aysin, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- ZABUNOĞLU, H. Gökçe: “Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke’un Devlet Anlayışı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt 7, Sayı 2, s. 431-456.